

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут заочного та дистанційного навчання

Кафедра юридичної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

для здобуття ступеня вищої освіти магістра

*на тему: «Психологічні засади етичної та професійної поведінки
поліцейських»*

Виконав: здобувач 2 МПс курсу 1 групи
спеціальність 053 «Психологія»

Волковський Валерій Дмитрович

Індивідуальний навчальний план № 24-02 МПС

Мобільний телефон: +380677671700

Науковий керівник:

старший викладач кафедри юридичної
психології, кандидат юридичних наук

Мартенко Юлія Іванівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« 18 » 12 2025 р., протокол № 8

завідувач кафедри юридичної психології

доктор філософії в галузі психології

 Маріанна БУДАНОВА

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	7
1.1. Поняття етичної та професійної поведінки в психології.....	7
1.2. Психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських.....	17
1.3. Особливості професійної діяльності поліцейських як фактор етичної поведінки.....	31
Висновки до 1 розділу.....	37
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	40
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	40
2.2. Аналіз рівня сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських.....	40
Висновки до 2 розділу	53
РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	55
3.1. Теоретичне обґрунтування корекційно-розвивальної програми.....	55
3.2. Оцінка ефективності корекційно-розвивальної програми.....	56
3.3. Практичні рекомендації щодо формування етичної та професійної поведінки поліцейських.....	61
Висновки до 3 розділу.....	72
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ДОДАТКИ.....8

ВСТУП

Проблема етичної та професійної поведінки поліцейських посідає одне з ключових місць у сучасних наукових дослідженнях у галузях психології, педагогіки, правознавства та соціології. Професійна діяльність працівників поліції має виразно соціально значущий характер, оскільки вона безпосередньо пов'язана із захистом прав і свобод людини, забезпеченням громадської безпеки, підтриманням правопорядку та стабільності в суспільстві. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження психологічних засад професійної діяльності поліцейських, які визначають моральну спрямованість особистості, стиль професійного мислення, особливості прийняття рішень і поведінкові прояви в повсякденній службовій практиці. Психологічні чинники, такі як система цінностей, мотивація, рівень саморегуляції, емоційна стійкість і здатність до емпатії, відіграють вирішальну роль у формуванні етичної та професійно відповідальної поведінки, особливо в умовах стресу, невизначеності та підвищеного ризику.

Теоретичні та прикладні аспекти професійної етики, моральної свідомості, професійної відповідальності та психологічної готовності працівників правоохоронних органів широко представлені у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, у дослідженнях О. Бандурки, В. Барка, І. Жданової, О. Кудерміної, В. Медведєва, О. Скакун, Н. Максименко розкрито проблеми професійної культури, етичних стандартів діяльності, морально-психологічної підготовки та особливостей професійної свідомості працівників поліції. Значну увагу також приділено питанням професійної деформації, емоційного вигорання, моральної регуляції поведінки та психологічної стійкості фахівців екстремальних професій, до яких належить і діяльність поліцейських.

Водночас, попри наявність ґрунтовних наукових напрацювань, проблема психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських залишається відкритою для подальшого комплексного осмислення. Сучасні умови діяльності поліції, зумовлені процесами реформування правоохоронної системи, цифровізацією управлінських процесів, зростанням публічності та

суспільного контролю, висувають нові вимоги до особистісних і професійних якостей поліцейських. Це актуалізує необхідність інтеграції психологічних, етичних і правових підходів до вивчення професійної поведінки, а також пошуку ефективних шляхів формування й підтримання високих стандартів професійної етики в діяльності правоохоронних органів.

Таким чином, дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських є важливим і своєчасним, оскільки сприяє поглибленню наукового розуміння морально-психологічних механізмів професійної діяльності, а також має суттєве значення для вдосконалення системи професійної підготовки та підвищення ефективності правоохоронної діяльності в цілому.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку правоохоронної системи України характеризується зростанням суспільних вимог до професійної діяльності поліцейських, зокрема до рівня їхньої етичної та професійної поведінки. В умовах демократичних трансформацій, реформування органів правопорядку, підвищеної публічності діяльності поліції та постійного соціального контролю особливої ваги набуває психологічний аспект професійної діяльності поліцейського. Саме психологічні засади визначають здатність працівника поліції дотримуватися моральних норм, ефективно взаємодіяти з громадянами, приймати виважені рішення в екстремальних і стресових ситуаціях, зберігати професійну стійкість і гуманістичну спрямованість поведінки.

Недостатній рівень сформованості етичних установок, професійної саморегуляції та моральної відповідальності може призводити до професійних деформацій, конфліктів із населенням, зниження довіри до поліції та порушення прав людини. У зв'язку з цим актуалізується необхідність комплексного дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських як важливої умови підвищення ефективності правоохоронної діяльності та зміцнення авторитету поліції в суспільстві.

Об'єкт дослідження. Професійна діяльність поліцейських.

Предмет дослідження. Психологічні засади етичної та професійної поведінки поліцейських.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та проаналізувати психологічні засади етичної й професійної поведінки поліцейських, визначити їх роль у забезпеченні ефективної, гуманної та правомірної правоохоронної діяльності.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння етичної та професійної поведінки поліцейських у психолого-педагогічних і правових дослідженнях.
2. Розкрити сутність і зміст психологічних чинників, що впливають на формування етичної поведінки працівників поліції.
3. Охарактеризувати особливості професійної діяльності поліцейських як фактор формування їхньої моральної та професійної свідомості.
4. Дослідити рівень сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських і психологічні особливості, що її зумовлюють, у процесі емпіричного дослідження.
5. Розробити та обґрунтувати розвивально-корекційну програму, спрямовану на формування етичних установок, моральної саморегуляції та психологічної стійкості поліцейських.
6. Оцінити ефективність розвивально-корекційної програми на основі аналізу результатів емпіричного дослідження.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних **методів**: аналіз і синтез для узагальнення наукових джерел; порівняння для зіставлення різних підходів до проблеми; системний метод для розгляду етичної поведінки як цілісного психологічного явища; логіко-теоретичний аналіз для формулювання висновків і узагальнень.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні наукових уявлень про психологічні засади етичної та професійної поведінки поліцейських,

систематизації основних підходів до аналізу моральних і психологічних чинників професійної діяльності в правоохоронній сфері.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських, при розробленні навчальних програм, тренінгів з професійної етики, психологічної підготовки та формування навичок етичної поведінки.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному розгляді етичної та професійної поведінки поліцейських крізь призму психологічних чинників, що дозволяє поєднати морально-етичні та психологічні аспекти професійної діяльності й уточнити їх значення у формуванні професійної свідомості працівників поліції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

1.1. Поняття етичної та професійної поведінки в психології

У сучасній психологічній науці поняття етичної та професійної поведінки розглядається як складне, багатовимірне утворення, що поєднує моральні цінності особистості, її професійні установки, норми діяльності та реальні поведінкові прояви у службовій взаємодії. Особливої актуальності це поняття набуває в контексті діяльності поліцейських, адже їхня професія пов'язана з владними повноваженнями, високим рівнем відповідальності та постійною взаємодією з громадянами в умовах підвищеного стресу.

З позицій психології, поведінка трактується як система вчинків і дій людини, зумовлених як зовнішніми соціальними вимогами, так і внутрішніми психологічними чинниками мотивацією, ціннісними орієнтаціями, переконаннями, емоційно-вольовою сферою та рівнем саморегуляції. Відповідно, етична поведінка визначається як така форма поведінки, що ґрунтується на засвоєних моральних нормах, уявленнях про добро і зло, справедливість, гідність, відповідальність і повагу до іншої людини. У психологічному аспекті етична поведінка пов'язана з розвитком моральної свідомості та моральної саморегуляції особистості. Вона проявляється не лише у зовнішньому дотриманні правил, а й у внутрішній готовності діяти відповідно до етичних принципів навіть у складних або конфліктних ситуаціях. Для поліцейських це означає здатність приймати виважені рішення, контролювати емоції, уникати зловживання владою та зберігати повагу до прав і свобод людини [39].

Професійна поведінка в психології розглядається як система дій і взаємодій спеціаліста, що відповідає вимогам конкретної професії, її цілям, завданням, стандартам та соціальним очікуванням. Вона формується в процесі професійної підготовки, соціалізації та практичної діяльності й включає такі компоненти, як професійна мотивація, компетентність, відповідальність,

дисциплінованість, комунікативні навички та здатність до рефлексії. У випадку поліцейської діяльності професійна поведінка нерозривно пов'язана з етичною. Психологи підкреслюють, що етично-професійна поведінка є інтегративним утворенням, у якому моральні принципи виступають внутрішнім регулятором професійних дій. Вона визначає стиль спілкування з громадянами, характер реагування на правопорушення, дотримання службової дисципліни та норм законності.

У психологічній науці поняття етичної та професійної поведінки розглядається крізь призму моральної свідомості особистості, соціальних норм та механізмів саморегуляції поведінки. Як зазначав Т. С. Перцова [30], поведінка людини є результатом взаємодії внутрішніх психологічних процесів і зовнішніх умов діяльності, а отже, моральні норми виступають важливим регулятором професійних дій. Проблема етичної поведінки ґрунтовно досліджувалася в межах теорій морального розвитку. Зокрема, Лоренс Колберг[53] розглядав моральну поведінку як результат поетапного розвитку морального мислення від орієнтації на покарання до усвідомленого дотримання універсальних етичних принципів. Згідно з його підходом, зріла етична поведінка базується на внутрішніх переконаннях, а не лише на формальному дотриманні правил, що є особливо важливим для представників правоохоронних органів.

Вагомий внесок у розуміння етичної поведінки зробив Альберт Бандура[48], який у межах соціально-когнітивної теорії довів, що моральна поведінка формується через процеси навчання, наслідування та саморегуляції. Він підкреслював роль особистої відповідальності та внутрішнього контролю, що дозволяє людині дотримуватися етичних норм навіть у складних або стресових ситуаціях. У гуманістичній психології, представленій працями Карл Роджерс[52], етична поведінка пов'язується з рівнем особистісної зрілості, емпатії та автентичності. Науковець наголошував, що моральна поведінка є проявом внутрішньої узгодженості між цінностями особистості та її вчинками, що має принципове значення для професій типу «людина людина», зокрема для поліцейських .

Професійна поведінка в психології трактується як система дій і вчинків фахівця, що відповідають вимогам професійної діяльності та соціальним очікуванням. За визначенням О. В. Кравчук[28], професійна поведінка формується в процесі діяльності та є показником рівня професійної свідомості й відповідальності особистості. Вона включає дотримання професійних норм, дисциплінованість, компетентність і здатність до самоконтролю.

Український психолог Г. Шевчук[46] підкреслює, що професійна поведінка нерозривно пов'язана з моральними якостями особистості, а ефективність професійної діяльності залежить від рівня сформованості ціннісно-мотиваційної сфери. У цьому контексті етичні норми виступають внутрішнім регулятором професійних дій. Подібної позиції дотримується Л. Гендер[23], який наголошує, що професійна діяльність має ґрунтуватися на внутрішньо прийнятих моральних цінностях, що визначають відповідальність і гуманістичну спрямованість поведінки фахівця. А. П. Павліченко[14] розглядає моральну саморегуляцію як ключовий механізм професійної поведінки, вказуючи на важливість усвідомлення морального обов'язку та відповідальності за результати своєї діяльності. Водночас Віктор Андрущенко підкреслює, що етичні норми є складовою професійної культури особистості й формуються в процесі її соціалізації, забезпечуючи довіру суспільства до представників професії. Таким чином, українські науковці однакостайні в думці, що етичні цінності та моральні переконання виступають визначальним внутрішнім регулятором професійної поведінки та умовою її ефективності.

Будь-яка професійна діяльність набуває суспільного визнання завдяки своїй соціальній значущості, корисності та реальній потребі в ній. За своєю природою професія покликана сприяти підвищенню якості життя людей і полегшенню їхньої взаємодії в соціумі. Обираючи фах, людина свідомо приймає зобов'язання дотримуватися встановлених моральних принципів і норм професійної етики. Професійна етика як прикладна галузь знань формує та обґрунтовує систему моральних орієнтирів, що діють у специфічних умовах

певної професійної сфери, з урахуванням суспільних очікувань, вимог і визначених меж професійної компетентності.

Професіоналізм як ключова вимога до якості праці закріплюється в нормативних і, за потреби, нормативно-правових актах, визначається цілями спеціалізованої освіти та слугує підґрунтям для формування вимог до суб'єктів професійної діяльності. З ускладненням соціальної структури зростає різноманіття професій і форм зайнятості. У процесі історичного розвитку змінюється не лише кількість професій, а й їхній зміст і співвідношення: одні спеціальності зникають, інші з'являються, межі між багатьма з них стираються або, навпаки, деталізуються. Важливою умовою результативності професійної діяльності є дотримання норм корпоративної та професійної етики. Корпоративна етика охоплює сукупність принципів, правил і традицій, що регулюють поведінку членів професійного колективу та визначають характер внутрішніх взаємин у спільноті. Професійна етика, своєю чергою, є системою цінностей і моральних стандартів, які спрямовують діяльність представників певної професії, а також галуззю етичної науки, що досліджує ці норми. Вона регулює не лише внутрішньоколективні відносини, а й взаємодію професійної спільноти з органами влади та громадянським суспільством [9, с.12].

Професійна етика сприяє формуванню відповідального ставлення до державних інституцій, організацій і громадян, забезпечуючи моральну основу професійних взаємин. Її принципи виникають як відповідь на суспільний запит і очікування щодо меж професійної діяльності та рівня компетентності фахівців. Етичні вимоги, закріплені в правових нормах, добровільно приймаються представниками професій типу «людина – людина» й є обов'язковими для виконання; їх порушення може тягнути за собою юридичну відповідальність.

Для правоохоронної сфери особливо важливою є детальна нормативно-правова регламентація, яка поєднує практичний і ціннісно-етичний виміри професійної діяльності. Рівень професіоналізму правозахисника визначається не лише знанням законодавства, а й умінням застосовувати його з урахуванням моральних засад. Вищим показником професійної зрілості правоохоронця є

здатність гармонійно поєднувати загальнолюдські цінності з правовими нормами у щоденній практиці. Водночас професіонал діє в межах чітко визначеної компетенції, зважаючи на актуальні виклики часу, але не перебираючи на себе функції реформатора. Оцінювання ефективності професійної діяльності, її оновлення або скасування належить суспільству та громадським інституціям. Якщо певна професійна сфера перестає відповідати суспільним очікуванням і визнається неефективною, вона зазнає реформування або поступово втрачає актуальність.

Професійна етика працівників поліції істотно відрізняється від етичних засад більшості інших професій. Подібну специфіку мають лише окремі види діяльності, пов'язані з підвищеним ризиком або безпосередньою відповідальністю за життя й здоров'я людей, зокрема служба військовослужбовців, медичних працівників, моряків, льотчиків та представників деяких інших професій. Відмінною рисою поліцейської етики є її виразно деонтологічний характер (від грец. *deon* – належне), тобто орієнтація на обов'язок, припис і чітко визначену норму поведінки[2, с.23].

Професійне призначення поліцейського полягає у виконанні комплексу соціального підтримання правопорядку, розслідування кримінальних правопорушень, притягнення винних осіб до відповідальності, забезпечення громадського миру та стабільності, найменш захищених верств населення. Базові цілі поліцейської служби в демократичній державі закріплені у Європейський кодекс поліцейської етики, ухваленому Комітетом Міністрів Ради Європи. У цьому документі наголошується, що діяльність поліції має бути спрямована на підтримання громадського спокою, законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, запобігання та протидію злочинності, виявлення правопорушень, а також надання допомоги громадянам. У Пояснювальному меморандумі до зазначеного Кодексу підкреслюється, що в демократичних суспільствах поліція не лише виконує традиційні правоохоронні функції, а й надає соціальні послуги, володіючи певною дискрецією у межах закону. Легітимність поліцейської влади визнається громадськістю доти, доки вона

реалізується етично прийнятними способами та в інтересах демократичних цінностей. За таких умов поліція може розраховувати на довіру населення та його готовність до співпраці. Генеральною Асамблеєю ООН, де наголошується, що організаційна структура поліції має сприяти формуванню й підтриманню довіри громадян до неї як до професійної служби, що перебуває на службі суспільства. Для цього необхідно вибудовувати партнерські відносини з місцевими громадами, громадськими організаціями, неурядовими структурами та представниками різних соціальних і етнічних груп.

У демократичній правовій державі поліція наділяється широкими повноваженнями, але водночас суспільство очікує, що вони не будуть використані з порушенням закону. Будь-які зловживання підривають довіру до інститутів державної влади та створюють ризик виникнення альтернативних, неформальних способів «відновлення справедливості» серед населення. Сучасні науковці та практики у сфері правоохоронної діяльності сходяться на думці, що чітке визначення місії поліцейської служби є фундаментом для побудови системи професійної етики. Саме розуміння призначення поліції визначає її місце в суспільстві, формує вимоги до поведінки поліцейських і слугує критерієм оцінки результатів їхньої діяльності[1, с.278].

Нині співіснують різні концепції та стратегії функціонування поліції. Зокрема, «традиційна» модель орієнтована на служіння державі та народу, тоді як «модерна» або сервісна модель акцентує увагу на наданні якісних послуг громадянам. Кожна з цих стратегій має власні ціннісні орієнтири, переваги та об'єкти критики, що відображається в порівняльному аналізі їх сутності й практичної реалізації.

Таблиця 1.1.

Підходи до призначення поліції

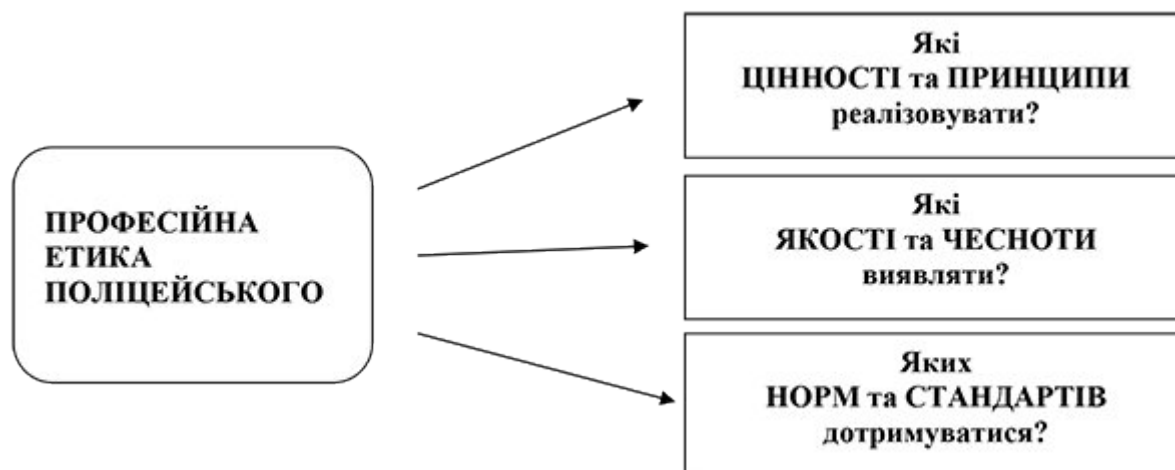
Особливості	Поліція як форма суспільного служіння	Поліція як сервісно-орієнтована структура
Зміст підходу	Поліцейська діяльність розглядається як почесна місія та моральний обов'язок перед державою і громадянами	Поліція функціонує як інституція, що надає публічні послуги на засадах договірних відносин
Провідні ціннісні орієнтири	Спрямованість на громадянське благо, рівність перед законом, представлення інтересів суспільства, відповідальність і політичну нейтральність	Орієнтація на потреби споживача послуг, результативність, конкурентність, управлінську ефективність, гнучкість, ініціативність і партнерську взаємодію
Сильні сторони моделі	Домінування принципів справедливості, сталість етичних стандартів професійної поведінки, забезпечення однакового ставлення до всіх категорій населення	Чітке визначення стандартів діяльності, використання вимірюваних показників ефективності, раціоналізація управлінських структур і процесів
Потенційні обмеження та ризику	Обмежені можливості для оптимізації організаційних процесів і впровадження управлінських інновацій	Ослаблення традиційних норм корпоративної етики, імовірність формування утилітарного або комерціалізованого образу поліції

Обидва підходи характеризуються як позитивними сторонами, так і певними обмеженнями, однак найбільш обґрунтованим і ефективним у визначенні соціального та морального призначення поліцейської діяльності є їх інтеграція. Поєднання цих підходів дозволяє розглядати діяльність поліції не лише як виконання владно-управлінських функцій держави, а й як форму суспільного служіння, орієнтовану на задоволення потреб громадян. У такому

контексті моральне призначення поліції може бути визначене через узагальнену концепцію, відповідно до якої поліцейські здійснюють службу в інтересах народу України, забезпечуючи реалізацію його потреб у наданні публічних послуг держави та захисті прав і свобод людини.

Рис 1.1

Професійно-етична система діяльності поліції

Основні принципи професійної етики поліцейського утворюють цілісну систему фундаментальних ідей і нормативно-ціннісних орієнтирів, які визначають характер, зміст і спрямованість правоохоронної діяльності в умовах демократичної правової держави. Саме ці принципи задають моральні межі професійної поведінки, формують стандарти належного виконання службових обов'язків і відображають домінуючі цінності публічного життя сучасного суспільства. Недотримання або ігнорування етичних принципів негативно позначається не лише на ефективності службової діяльності, а й на суспільному сприйнятті поліції, ставлячи під сумнів її професіоналізм, моральну легітимність і здатність виконувати функції гаранта правопорядку [5].

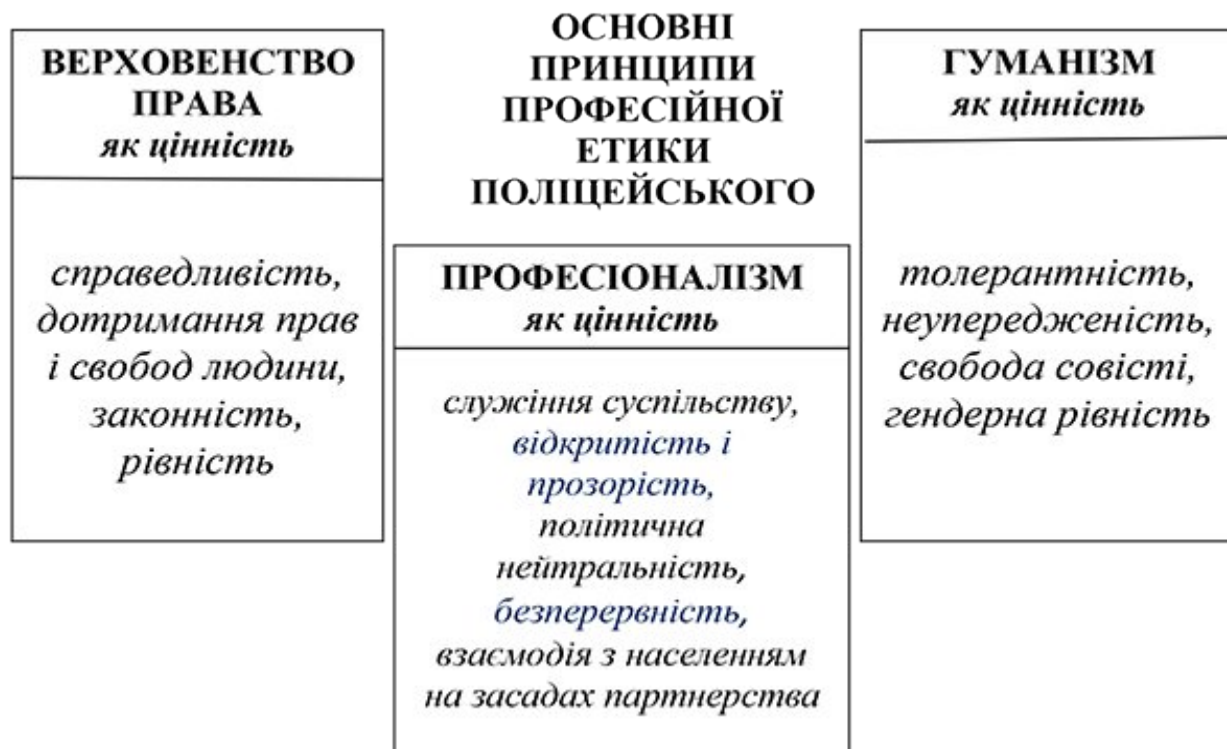
У національній правовій системі принципи професійної етики поліцейського мають чітке нормативне закріплення та виступають складовою правового регулювання діяльності правоохоронних органів. Вони відображені в положеннях Конституції України, спеціальних законодавчих актах і підзаконних нормативно-правових документах, що визначають організаційні та функціональні засади діяльності Національної поліції України. Зокрема, етичні

засади професійної діяльності закріплені в Законі України «Про Національну поліцію», Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», а також у наказі Міністерства внутрішніх справ України від 9 листопада 2016 року № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» [36].

До базових принципів професійної етики поліцейського належать верховенство права як фундамент правомірної діяльності; безумовна принципу законності у кожному службовому рішенні; безперервність виконання поліцейських функцій; а також справедливість, неупередженість і рівність у ставленні до всіх громадян незалежно від їх соціального статусу, переконань чи інших ознак. Нормативне закріплення цих етичних принципів дає змогу глибше розкрити соціальне призначення професії поліцейського, визначити її моральні орієнтири та водночас зафіксувати очікування суспільства щодо характеру й якості професійної діяльності правоохоронців.

Рис 1.2

Принципи професійної етики поліцейського

Слід підкреслити, що будь-яка класифікація принципів професійної етики поліцейського має умовний і теоретичний характер, адже етичні засади не функціонують відокремлено, а перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємному доповненні. Зосередження уваги на цінностях і принципах правоохоронної діяльності, такі важливі для сучасного професійного простору явища, як професійна (поліцейська) культура, репутація, моральні чесноти фахівця, що широко аналізуються в зарубіжних етичних та соціологічних дослідженнях. Перенесення акцентів на ідейні засади професійної діяльності дозволяє відійти від виключно зовнішніх вимог і обов'язків, сформульованих суспільством щодо професіонала, та перейти до внутрішньої мотивації особистості її готовності обрати відповідну професію, пов'язати з нею власне життя, усвідомити відповідність стилю професійного життя й цінностей професії власним переконанням.

Аналіз і узагальнення Правил етичної поведінки поліцейських, затверджених наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179, дає змогу виокремити низку ключових вимог, що конкретизують принципи професійної етики працівників Національна поліція України. Насамперед поліцейський за будь-яких обставин і щодо будь-якої особи, незалежно від того, перебуває він на службі чи поза нею, зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики. У спілкуванні з громадянами неприпустимими є прояви зверхності, погроз, іронії, зневаги чи використання ненормативної лексики. Поведінка поліцейського має залишатися коректною, стриманою та неупередженою навіть у разі провокацій, а застосування насильства або інших негативних дій щодо членів суспільства можливе виключно в межах, визначених законом[36]. У кожній конкретній ситуації поліцейський має керуватися принципом пропорційності, обираючи виключно ті передбачені законом заходи впливу, які є необхідними та спричиняють мінімально можливі негативні наслідки для особи. Важливою складовою професійної етики поліцейського є здатність контролювати власний емоційний стан, зберігати стриманість і самовладання навіть у конфліктних або

стресових ситуаціях, дотримуватися вимог до зовнішнього вигляду та культури мовлення [38].

У результаті теоретичного аналізу психологічних підходів до розуміння етичної та професійної поведінки встановлено, що ці поняття розглядаються як складні, багатовимірні утворення, які формуються в процесі соціалізації особистості та професійного становлення. В психології етична поведінка трактується не лише як зовнішнє дотримання моральних норм і соціально схвалюваних правил, а передусім як прояв внутрішньо прийнятих цінностей, переконань і моральних установок, що регулюють дії людини у різних життєвих і професійних ситуаціях.

Професійна поведінка, у свою чергу, розглядається як система цілеспрямованих дій і вчинків, зумовлених вимогами конкретної професійної діяльності, рівнем професійної компетентності, відповідальністю за результати праці та дотриманням установлених стандартів. У психологічному вимірі вона формується під впливом мотиваційної сфери особистості, професійної ідентичності, рівня саморегуляції та здатності до рефлексії. Важливою умовою її ефективності є узгодженість професійних дій із моральними та етичними орієнтирами особистості.

1.2. Психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських

Формування етичної поведінки поліцейських у сучасних психологічних і правових дослідженнях розглядається як цілісний і багатовимірний процес, що ґрунтується на певних моделях етичної поведінки, закріплених у професійних стандартах і нормах службової діяльності, та реалізується через дію внутрішніх психологічних чинників особистості. Моделі етичної поведінки поліцейського відображають узагальнений образ належної професійної діяльності правоохоронця та визначають систему принципів, норм і правил, яких він має дотримуватися під час виконання службових обов'язків. У межах таких моделей етична поведінка поліцейського розкривається через дотримання принципів законності, справедливості, поваги до прав і свобод людини, гуманізму,

неупередженості, професійної відповідальності та стриманості. Вони конкретизуються у нормах службового етикету, вимогах до професійного спілкування, прийняття рішень, застосування примусових заходів і взаємодії з громадянами[42, с.109]. Моделі етичної поведінки виконують нормативно-орієнтаційну функцію, задаючи зразки належної поведінки в типових і нестандартних професійних ситуаціях, а також виступають критерієм оцінювання професійної діяльності поліцейського з боку суспільства та держави. Водночас реалізація моделей етичної поведінки у реальній службовій практиці не може обмежуватися лише формальним знанням нормативних вимог. Їх ефективне функціонування зумовлюється рівнем розвитку внутрішніх психологічних механізмів, які забезпечують усвідомлене прийняття й дотримання етичних норм. Саме тому в психологічній науці формування етичної поведінки поліцейських розглядається як складний, багаторівневий і тривалий процес, що визначається взаємодією низки психологічних чинників, які впливають на свідомість, мотиваційну сферу та реальні поведінкові прояви особистості в умовах професійної діяльності.

Психологічні чинники етичної поведінки виступають внутрішніми детермінантами, які забезпечують дотримання моральних норм не на формально-нормативному рівні, а як результат внутрішнього прийняття цінностей, розвитку моральної відповідальності та сформованості механізмів саморегуляції. Вони наповнюють моделі етичної поведінки особистісним змістом і перетворюють зовнішні вимоги професії на внутрішні переконання поліцейського[26, с.15].

Провідне місце серед психологічних чинників посідає мотиваційно-ціннісна сфера особистості, оскільки саме вона визначає спрямованість професійної діяльності поліцейського, її особистісний смисл і внутрішню значущість. Коли професійна діяльність сприймається як соціально важлива місія, спрямована на захист прав і свобод людини, етичні норми перестають бути зовнішнім обмеженням і трансформуються у внутрішні переконання, що регулюють поведінку як у повсякденних, так і в кризових ситуаціях. Від рівня

сформованості ціннісних орієнтацій значною мірою залежить готовність поліцейського діяти відповідально, справедливо й гуманно навіть за умов підвищеного професійного ризику, емоційного напруження або соціального тиску.

Окреслення ключових принципів службового етикету має принципове значення для професійної діяльності посадових осіб і, зокрема, працівників поліції, адже саме вони визначають морально-культурні межі службової взаємодії та формують суспільне сприйняття правоохоронної діяльності які впливають на чинники. Базовим принципом службового етикету є принцип гуманізму та поваги до людської гідності. Його сутність полягає у визнанні кожної людини найвищою соціальною цінністю та недопустимості використання особистості як засобу досягнення професійних цілей. Даний принцип виявляється у вимогах до культури міжособистісних відносин, що передбачають повагу до інтересів, почуттів і прав як колег по службі, так і громадян, з якими поліцейський взаємодіє у службових або позаслужбових ситуаціях. Реалізація гуманістичного підходу забезпечує етичну основу професійної комунікації та сприяє формуванню довірчих відносин між поліцією та суспільством[24].

На індивідуальному рівні принцип гуманізму тактовність, скромність і точність, які виступають складниками загальної культури поведінки поліцейського. Ввічливість відображає доброзичливе ставлення до іншої людини, готовність до співпраці та надання допомоги, що виявляється в уважності, коректності мовлення та повазі до співрозмовника. Тактовність характеризує здатність відчувати межі допустимого у спілкуванні, уникати дій і висловлювань, які можуть принизити гідність іншої особи або поставити її в незручне становище. Ця риса передбачає вміння коректно реагувати на помилки та недоліки співрозмовника, не загострюючи на них увагу, особливо в присутності сторонніх осіб.

Скромність розглядається як адекватне співвідношення власної самооцінки з оцінками соціального оточення, здатність утримуватися від демонстративного підкреслення власних заслуг, статусу чи переваг. Вона не є

ознакою невпевненості або соціальної скутості, а навпаки свідчить про внутрішню врівноваженість, самоконтроль і зрілість особистості. Точність, у свою чергу, виражається у відповідальному ставленні до власних слів і зобов'язань, дотриманні домовленостей, пунктуальності та дисциплінованості, що є важливими показниками професійної надійності поліцейського.

Другим важливим принципом службового етикету виступає принцип доцільності поведінки. Він передбачає раціональний і поміркований характер дій у процесі службового спілкування, уникнення надмірностей і формалізму. У ситуаціях, що не мають чітко визначених нормативних приписів, доцільність стає основним орієнтиром поведінки, допомагаючи обирати такі форми взаємодії, які є зручними та прийнятними для всіх учасників комунікації. Важливо, що зручність у цьому контексті має розглядатися не лише з позиції самого поліцейського, а й з урахуванням потреб, очікувань і психологічного стану співрозмовник [29, с.32].

Третім принципом службового етикету є естетична виразність і культура зовнішніх проявів поведінки. Йдеться про охайність, стриманість і гармонійність манер, які створюють позитивне враження та підкреслюють професійний статус працівника поліції. Етикет у цьому вимірі спирається на естетичні критерії соціально схвалюваної поведінки, коли дотримання правил пояснюється не лише нормативними вимогами, а й уявленнями про доречність і культурність. В умовах сучасного демократичного суспільства, попри відхід від елітарних форм культури, службовий етикет зберігає орієнтацію на високі зразки поведінки, виступаючи еталоном професійної культури для широкого кола громадян. Саме така узгодженість внутрішньої дисципліни та зовнішньої поведінки забезпечує естетичну привабливість професійної комунікації та підсилює авторитет правоохоронця в очах суспільства [1, с.121].

Сучасний загальний і службовий етикет виходять із положення, що доброзичливе ставлення до людей має не лише моральний, а й виразний естетичний вимір. Навіть щирі, шляхетні за своїм змістом дії можуть втратити позитивне значення або набути неприйнятної форми, якщо вони

супроводжуються недоречними манерами, неузгодженими жестами, невідповідною мімікою чи інтонацією мовлення. За таких умов благородний намір нівелюється, а сама поведінка може сприйматися як непродумана, нещира або навіть безглузда. Саме тому етичність професійної діяльності передбачає гармонійне поєднання внутрішніх мотивів і зовнішніх форм їх вияву.

Службовий етикет у сучасному розумінні не має жорстко догматичного характеру. Він допускає варіативність поведінкових рішень залежно від ситуації, контексту та особливостей міжособистісної взаємодії. Через усвідомлений вибір форм поведінки людина демонструє рівень своєї культури, освіченості, внутрішньої гідності та поваги до оточення. Здатність поводитися стримано й послідовно, дотримуватися єдиної лінії поведінки у професійному спілкуванні є важливим показником поєднання інтелектуального розвитку та моральної порядності особистості. Службові взаємовідносини працівників правоохоронних органів зумовлюються їх посадовим становищем і регламентуються відповідними статутами, інструкціями та нормативними актами. Водночас норми службового етикету виконують компенсаторну функцію, виступаючи своєрідним механізмом досягнення балансу у професійних відносинах. Чітке дотримання встановлених правил поведінки робить дії працівників передбачуваними та зрозумілими для колег, сприяє формуванню відчуття стабільності, впорядкованості та обґрунтованості професійної діяльності [17].

Окрім організаційного аспекту, службовий етикет відображає шанобливе ставлення до осіб, які займають вищі посади або мають більший професійний досвід. Поважне ставлення до старших за званням ґрунтується не лише на формальній субординації, а й на визнанні їхніх заслуг, компетентності та відповідальності. Така позиція сприяє підтриманню дисципліни, формуванню професійної солідарності та зміцненню службової ієрархії.

Важливим елементом службового етикету працівників поліції є система військових вітань, які виконують роль зовнішнього символу взаємної поваги та корпоративної єдності. Традиційно першим вітається молодший за віком або званням, підлеглий – з керівником, чоловік – із жінкою. Ділове спілкування осіб

у форменому одязі, зокрема взаємини між командиром і підлеглим або між старшим і молодшим за званням, чітко регламентується положеннями про військову ввічливість і поведінку, закріпленими у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України. Дотримання принципу субординації розглядається як один із найбільш ефективних способів підтримання дисципліни, порядку та організованості у службовому колективі. Згідно з вимогами службового етикету, у разі входу до приміщення особи, старшої за посадою або званням, працівники повинні підвестися й привітати її відповідно до встановлених правил, а сідати дозволяється лише після отримання відповідного дозволу. Як прояв професійної честі та поваги, чоловіки незалежно від займаної посади підводяться, коли до кабінету входить жінка, і залишаються стояти до моменту з'ясування мети її візиту. У сучасних умовах це правило поширюється і на жінок-керівників, хоча здебільшого має рекомендаційний характер; обов'язковим воно залишається у випадках, коли відвідувач старший за віком або званням[34].

Професійні взаємини між працівниками поліції мають будуватися на засадах взаємної поваги та коректності. У службових питаннях прийнято звертатися один до одного на «Ви», що є важливим показником офіційності та дотримання професійної дистанції. Використання фамільярних форм спілкування, зокрема звертання керівника до підлеглого на «ти», вважається неприпустимим, оскільки суперечить нормам службового етикету та може негативно впливати на морально-психологічний клімат у колективі. Службовий етикет у професійній діяльності працівників поліції передбачає чітко визначені правила звертання, що відображають повагу до службового статусу та особистої гідності співрозмовника. Зокрема, звертання до осіб, старших за посадою або званням, здійснюється у повній формі — за ім'ям та по батькові. Між молодими працівниками у неформальному професійному середовищі допустимим є звертання лише на ім'я, однак у присутності сторонніх осіб або під час офіційних заходів доцільним вважається використання повної форми звертання. У випадках, коли ім'я або прізвище співрозмовника було забуто, проявом професійної культури є коректне вибачення та уточнення необхідної інформації,

що є значно прийнятнішим, ніж використання безособових мовних конструкцій [35].

У зв'язку з цим без нагальної службової потреби неприпустимим є з'ясування деталей справ, які перебувають у провадженні інших працівників, а також будь-яке несанкціоноване втручання у професійну діяльність колег. Дотримання цих правил сприяє збереженню службової таємниці, запобігає порушенням професійної етики й підтримує атмосферу довіри в колективі. Виконання норм службового етикету відіграє важливу роль у формуванні сприятливого морально-психологічного клімату, забезпеченні стабільних службових відносин і підтриманні належного рівня трудової дисципліни. Обізнаність із правилами коректного мовлення та етикетної поведінки дозволяє не лише мінімізувати конфліктні ситуації, спричинені різним тлумаченням подій або висловлювань, а й цілеспрямовано будувати конструктивну професійну взаємодію між учасниками спілкування[45, с.181].

Особливу складність становить комунікація з особами з особливими потребами, оскільки значна частина аспектів такої взаємодії не має детального правового регулювання. Це пояснюється тим, що сфера дії правових норм є вужчою порівняно з етичними, які охоплюють практично всі прояви суспільних відносин. Саме етичні принципи та відповідні норми етикету регулюють ті аспекти поведінки, які не можуть бути повною мірою врегульовані законодавством, але мають істотне значення для забезпечення гуманного та коректного ставлення до людини.

Службова поведінка працівника поліції визначається його рольовим і професійним статусом, що зумовлює необхідність дотримання певних організаційних і комунікативних вимог. Зокрема, це передбачає дотримання встановлених правил поведінки в чітко визначених просторово-часових межах службової діяльності; визнання керівної ролі начальника та її колективну реалізацію в межах службової ієрархії, коли всі ініціативи проходять відповідні управлінські рівні; усвідомлення значущості колективу як цілісного суб'єкта професійної діяльності, що включає пріоритет інтересів служби над особистими,

лояльність до професійної спільноти та виважене поширення інформації про діяльність підрозділу. При цьому будь-які особисті взаємини між працівниками дружні, нейтральні чи конфліктні мають залишатися поза межами службового спілкування й маскуватися під формальні професійні ролі.

Поряд із загальними правилами професійного спілкування особливу увагу слід приділяти дотриманню етикетних норм у взаємодії з людьми з особливими потребами. Основоположним принципом у такому спілкуванні є ставлення до них як до рівноправних членів суспільства, без акцентування уваги на фізичних або психічних обмеженнях. Надмірна жалість, так само як і іронічне чи зневажливе ставлення, є неприйнятними, оскільки принижують людську гідність. Водночас працівник поліції має бути готовим надати необхідну допомогу лише за наявності прохання або згоди з боку такої особи. Слід ураховувати, що стан здоров'я осіб з особливими потребами, пов'язані з ним фізичні чи психологічні труднощі, можуть опосередковано впливати на характер їхньої поведінки та взаємодії з представниками правоохоронних органів. У складних або конфліктних ситуаціях працівник поліції зобов'язаний зберігати самоконтроль, тактовність і професійну врівноваженість, поєднуючи повагу до людської гідності з дотриманням вимог законності та службової дисципліни. Такий підхід дозволяє уникати ескалації конфліктів, зберігати моральну цілісність особистості поліцейського та забезпечувати правомірне виконання службових повноважень [30].

Професійна комунікація працівників поліції з особами з інвалідністю потребує особливої етичної чутливості, уважності та поваги до особистої гідності людини. Основоположним принципом такої взаємодії є безпосереднє звертання саме до особи з інвалідністю, а не до супроводжуючих осіб, перекладачів чи родичів, які можуть бути присутні під час спілкування. Навіть за наявності посередників у комунікації, поліцейський має зберігати прямий контакт із громадянином, демонструючи визнання його суб'єктності та рівноправності. У разі необхідності отримання персональної інформації від дитини з інвалідністю, яка досягла старшого шкільного віку, звернення має бути

адресоване безпосередньо їй. Для дітей молодшого віку доцільним є використання спрощених, зрозумілих формулювань запитань. Ігнорування дитини або обговорення її даних у її присутності без прямого звернення є неприпустимим, оскільки порушує принцип поваги до особистості та може мати негативні психологічні наслідки.

Під час супроводу дітей або дорослих осіб з інвалідністю недопустимим є фізичний примус або надмірний контакт, зокрема стискання руки чи різкі рухи. Будь-яка допомога повинна надаватися лише за згодою людини або після її чіткого прохання. Поліцейський має спочатку запропонувати допомогу, дочекатися підтвердження її прийняття та уточнити, яким саме чином вона має бути надана. Якщо інструкції незрозумілі, коректним є повторне уточнення без проявів нетерпіння чи роздратування. Особливу увагу слід приділяти спілкуванню з особами з порушеннями зору. У таких випадках працівник поліції зобов'язаний представитися, назвати інших присутніх осіб і чітко окреслити, до кого саме він звертається в процесі групової розмови. Пропонуючи сісти, доцільно не фізично усаджувати людину, а спрямувати її руку до спинки стільця чи підлокітника. Під час ознайомлення з предметами необхідно надати можливість самостійного тактильного дослідження, не нав'язуючи власних дій. Усі переміщення повинні супроводжуватися словесним попередженням, щоб уникнути дезорієнтації співрозмовника[29, с.27].

Поліцейський має зважати на те, що використання окулярів або інших допоміжних засобів не усуває повністю проблем, пов'язаних із порушенням зору. Тому всі звернення та пояснення мають надаватися з урахуванням можливих обмежень сприйняття. У разі втрати орієнтації незрячою особою неприпустимим є керування її рухами на відстані допомога повинна надаватися безпосередньо поруч, спокійно й послідовно. Під час пересування необхідно попереджати про наявні перешкоди, не здійснювати різких рухів і не торкатися тростини без дозволу.

Особливе місце в етичній взаємодії посідає повага до допоміжних засобів і тварин-поводирів. Інвалідний візок розглядається як частина особистого

простору людини, тому опираючись на нього або початок руху без згоди власника є грубим порушенням етикету. Аналогічно, собаки-поводирі не повинні сприйматися як домашні тварини: заборонено відволікати їх, торкатися або надавати команди, оскільки вони виконують службову функцію. У спілкуванні з людьми, які мають труднощі мовлення, поліцейський повинен виявляти терплячість і уважність. Недопустимим є перебивання, виправлення або завершення фраз замість співрозмовника. У разі неповного розуміння висловлювання коректним є повторення почутого з метою уточнення. Рекомендується ставити запитання, що передбачають короткі відповіді, та бути готовим до того, що така розмова потребуватиме більше часу. Комунікація з особами з порушеннями слуху вимагає чіткості мовлення, візуального контакту та врахування умов навколишнього середовища. Для привернення уваги допустимим є звернення на ім'я або легкий дотик до руки чи плеча. Поліцейський має розташовуватися так, щоб обличчя було добре освітлене, а міміка чітко видимою. Зміна теми розмови повинна супроводжуватися відповідним попередженням, а складна інформація додатково фіксуватися письмово чи передаватися зручним для сприйняття способом [50].

У взаємодії з особами, які мають психічні порушення, особливо важливими є стриманість, доброзичливість і відсутність агресивного тону. Поширене уявлення про підвищену небезпечність таких осіб є необґрунтованим; навпаки, спокійне й поважне ставлення знижує напруження та сприяє конструктивному контакту.

Одним із провідних чинників є ціннісно-мотиваційна сфера особистості. За твердженням Олексій Леонт'єв, саме мотиви та особистісні смисли визначають спрямованість поведінки людини. Для поліцейських важливе значення мають такі цінності, як справедливість, законність, відповідальність, повага до людської гідності. Якщо професійна діяльність набуває особистісного смислу, етичні норми стають внутрішніми регуляторами поведінки, а не зовнішнім примусом. Вагомим психологічним чинником є рівень моральної свідомості та морального розвитку. Згідно з концепцією Лоренс Колберг[53],

моральна поведінка залежить від здатності особистості усвідомлювати етичні принципи та керуватися ними в складних ситуаціях. Для поліцейських це означає вміння приймати рішення з урахуванням не лише вимог закону, а й загальнолюдських моральних норм, особливо в умовах моральних дилем.

Не менш важливим чинником є емоційно-вольова сфера, зокрема здатність до самоконтролю, стресостійкість та емоційна врівноваженість. Як зазначав Л. Я. Масюк[22], свідомо регуляція поведінки неможлива без розвитку вольових якостей особистості. У поліцейській діяльності, що часто відбувається в екстремальних умовах, вміння контролювати емоції є ключовою передумовою дотримання етичних норм і запобігання агресивним або імпульсивним діям. Важливу роль у формуванні етичної поведінки відіграє професійна ідентичність та рівень професійної самосвідомості. За поглядами Ю. М. Буланова[6], усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності сприяє відповідальному ставленню до виконання службових обов'язків. Поліцейський, який ідентифікує себе з професійними цінностями та етичними стандартами служби, більш схильний до морально виваженої поведінки.

Соціально-психологічним чинником формування етичної поведінки є вплив професійного середовища та групових норм. Відповідно до соціально-когнітивної теорії Альберт Бандура[48], поведінка формується через механізми наслідування та соціального навчання. Приклад керівників, колег і домінуючі норми в колективі значною мірою визначають те, які форми поведінки сприймаються як допустимі або неприпустимі. Окреме місце серед психологічних чинників посідає рівень розвитку емпатії та комунікативної компетентності. У працях Карл Роджерс[52] підкреслюється, що здатність розуміти емоційний стан іншої людини сприяє гуманному та етичному ставленню у міжособистісній взаємодії.

У працях Ю.С. Даниленко[11] акцентується увага на виховному потенціалі цінностей та їх ролі у формуванні морально зрілої особистості. Учений наголошує, що професійна поведінка ґрунтується на внутрішньому моральному виборі, який визначається рівнем сформованості відповідальності, совісті та

здатності до рефлексії. У контексті поліцейської діяльності це проявляється у здатності самостійно оцінювати власні дії з позицій справедливості, гуманності та соціальної значущості. Вагомим є також підхід І. В. Солодкевич[2], який підкреслював роль свідомості та самосвідомості у регуляції поведінки. З його погляду, розвиток особистості відбувається через усвідомлення власної діяльності та відповідальності за її наслідки.

Соціально-психологічні аспекти етичної поведінки в професійній діяльності розкриває Г.Н. Гура[10], яка наголошує на значенні організаційної культури та морально-психологічного клімату колективу. Вона зазначає, що етичні норми ефективно засвоюються тоді, коли підтримуються не лише формально, а й реальною поведінкою керівництва та професійного оточення. У поліцейських підрозділах це створює умови для формування спільних етичних стандартів і зниження ризику професійної деформації. Таким чином, узагальнення положень вітчизняних і зарубіжних психологічних концепцій дає підстави стверджувати, що формування етичної поведінки поліцейських є багатовимірним процесом, який охоплює мотиваційно-ціннісну сферу, моральну свідомість, емоційно-вольову регуляцію, професійну ідентичність, соціальне середовище та розвиток емпатії. Саме цілісний розвиток цих психологічних чинників забезпечує стійку, усвідомлену й соціально відповідальну етичну поведінку працівників поліції.

Таблиця 1.1

Психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських

Психологічний чинник	Зміст чинника	Прояв у професійній діяльності поліцейських
Ціннісно-мотиваційна сфера	Сукупність професійних мотивів, цінностей і особистісних смислів діяльності	Орієнтація на служіння суспільству, дотримання законності, відповідальність за прийняті рішення
Рівень моральної свідомості	Усвідомлення моральних норм, принципів та здатність	Прийняття етично виважених рішень, дотримання прав і

	керуватися ними	свобод людини
Емоційно-вольова регуляція	Здатність до самоконтролю, стресостійкість, розвиток вольових якостей	Контроль емоцій у конфліктних ситуаціях, недопущення агресивної поведінки
Професійна самосвідомість	Усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності та носія професійних цінностей	Відповідальне ставлення до службових обов'язків, дотримання професійної етики
Соціально-психологічне середовище	Вплив групових норм, професійної культури та прикладу колег	Засвоєння етичних стандартів через наслідування, підтримка морального клімату
Емпатія та комунікативна компетентність	Здатність розуміти емоційний стан інших, ефективно взаємодіяти	Гуманне ставлення до громадян, коректне професійне спілкування

Ціннісно-мотиваційна сфера виступає базовим регулятором професійної поведінки поліцейського, оскільки саме вона визначає спрямованість діяльності, її смислове наповнення та внутрішню мотивацію. Орієнтація на служіння суспільству, повагу до закону й усвідомлення відповідальності за прийняті рішення забезпечує не формальне, а усвідомлене виконання службових обов'язків. За відсутності належно сформованої мотиваційно-ціннісної основи професійна діяльність може втрачати гуманістичний зміст і зводиться до механічного дотримання інструкцій.

Рівень моральної свідомості відображає здатність поліцейського не лише знати моральні норми та принципи, а й керуватися ними у практичній діяльності. Саме моральна свідомість забезпечує прийняття етично виважених рішень у складних і нестандартних ситуаціях, де правові норми потребують морального осмислення. Високий рівень цього чинника сприяє послідовному дотриманню прав і свобод людини та запобігає зловживанню владними повноваженнями. Емоційно-вольова регуляція має особливе значення в умовах підвищеної стресогенності поліцейської служби[12, с.128]. Здатність до самоконтролю, стресостійкість і розвинені вольові якості дозволяють поліцейському зберігати професійну врівноваженість у конфліктних і кризових ситуаціях. Контроль

власних емоцій знижує ризик агресивної або імпульсивної поведінки та сприяє прийняттю зважених рішень навіть за умов психологічного тиску. Професійна самосвідомість полягає в усвідомленні себе як суб'єкта професійної діяльності та носія специфічних професійних цінностей і норм. Вона формує внутрішню відповідальність за результати служби, сприяє дотриманню професійної етики та підтримує прагнення до саморозвитку і вдосконалення професійної майстерності. Розвинена професійна самосвідомість підсилює відчуття причетності до місії правоохоронної діяльності.

Соціально-психологічне середовище впливає на професійну поведінку через систему групових норм, традицій і неформальних зразків поведінки, що панують у колективі. Позитивна професійна культура та моральний приклад колег сприяють засвоєнню етичних стандартів і підтриманню сприятливого морально-психологічного клімату. Натомість негативне середовище може деформувати індивідуальні ціннісні орієнтації та знижувати рівень етичної відповідальності. Емпатія та комунікативна компетентність забезпечують ефективну взаємодію поліцейського з громадянами. Здатність розуміти емоційний стан іншої людини, проявляти співпереживання та будувати коректне професійне спілкування сприяє гуманному ставленню до населення, зниженню конфліктності та підвищенню рівня довіри до поліції. Розвинені комунікативні навички є важливим інструментом профілактики конфліктів і застосування примусових заходів[52].

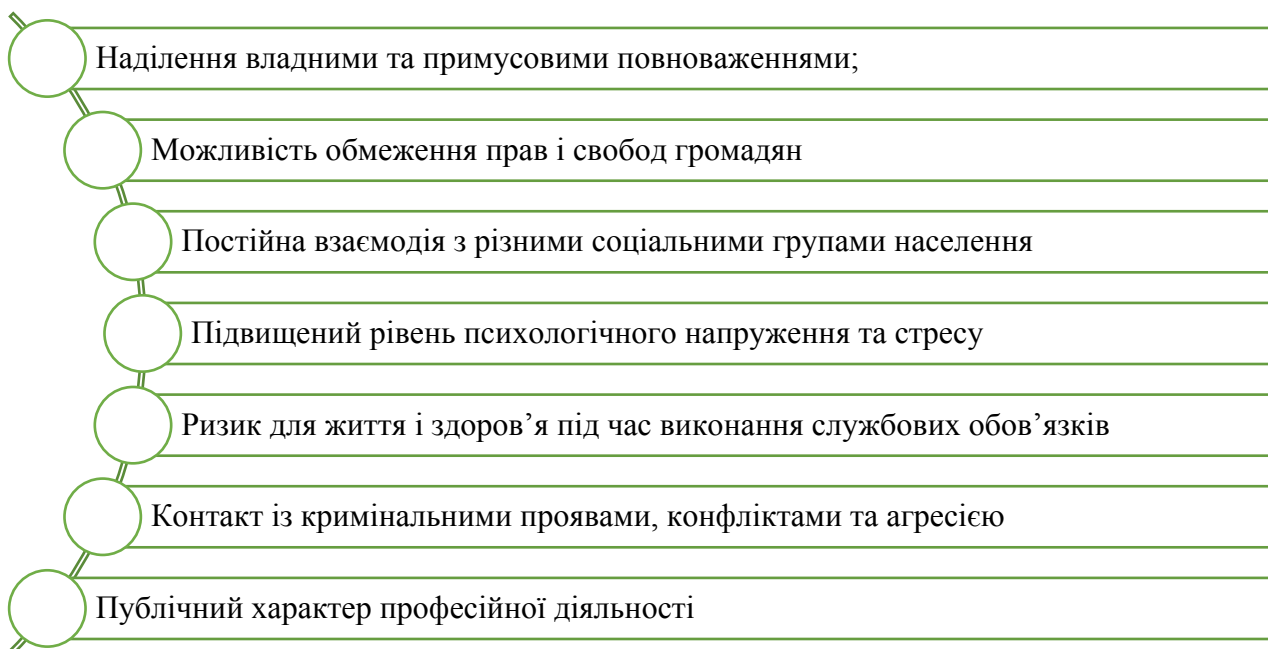
Таким чином, психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських охоплюють мотиваційно-ціннісну сферу, моральну свідомість, емоційно-вольові якості, професійну самосвідомість і соціально-психологічні впливи. Їхній комплексний розвиток є необхідною умовою формування стійкої етично-професійної поведінки та підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

1.3. Особливості професійної діяльності поліцейських як фактор етичної поведінки

Професійна діяльність поліцейських є складною, багатовимірною та соціально значущою, що обумовлює її суттєвий вплив на формування етичної поведінки працівників правоохоронних органів. Служба в системі Національна поліція України пов'язана не лише з виконанням правозастосовних функцій, а й з постійною моральною відповідальністю за прийняті рішення, дії та їх наслідки для суспільства й окремої особи. Поліцейський щоденно стикається з необхідністю приймати рішення, які безпосередньо впливають на долі людей, їхню свободу, честь і гідність. Саме тому етичні норми виконують роль внутрішнього регулятора поведінки, що стримує можливі прояви формалізму, упередженості або надмірної жорсткості. В умовах, коли закон надає значні повноваження, моральні переконання поліцейського стають основою справедливого й гуманного застосування цих повноважень [14, с.7].

Рис 1.3.

Особливості професійної діяльності поліцейських як фактор етичної поведінки

Професійна діяльність поліцейських має низку специфічних особливостей, які істотно впливають на формування етичної та професійної поведінки. Кожен

із представлених у блок-схемі чинників визначає особливі вимоги до моральної зрілості, саморегуляції та відповідальності працівника поліції.

Наділення владними та примусовими повноваженнями. Професійна діяльність поліцейських передбачає реалізацію особливих владних і примусових повноважень, делегованих державою з метою забезпечення публічної безпеки, правопорядку та захисту прав і свобод громадян. До таких повноважень належать право обмеження свободи пересування, застосування заходів поліцейського примусу, фізичної сили, спеціальних засобів і, у виняткових випадках, вогнепальної зброї. Ці повноваження є суттєвим інструментом правоохоронної діяльності, однак водночас створюють підвищений ризик порушення прав людини у разі їх неправомірного або непропорційного застосування[16,с.221].

Наділення поліцейського владними функціями зумовлює необхідність високого рівня моральної зрілості, професійної відповідальності та внутрішньої саморегуляції. У ситуаціях, коли закон надає можливість вибору між кількома варіантами дій, саме етична свідомість виступає внутрішнім регулятором поведінки, який стримує імпульсивні рішення, зловживання владою або формальне ставлення до застосування примусу. Етична поведінка в такому контексті полягає у здатності співвідносити службові повноваження з принципами справедливості, гуманізму та поваги до людської гідності.

Усвідомлення можливих наслідків власних дій сприяє більш виваженому прийняттю рішень і підвищує відповідальність поліцейського за законність і пропорційність застосування примусових заходів. Таким чином, етична поведінка виконує превентивну функцію, зменшуючи ризик професійних помилок, порушень прав людини та негативних соціальних наслідків правоохоронної діяльності. До таких заходів належать затримання осіб, проведення поверхневого огляду, перевірка документів, обмеження доступу до певних територій тощо[19]. Реалізація цих повноважень допустима виключно за умов дотримання принципів законності, необхідності, обґрунтованості та пропорційності втручання. У процесі виконання зазначених дій поліцейський

опиняється у ситуації підвищеної моральної відповідальності, оскільки будь-яке обмеження прав людини зачіпає її гідність, особисту свободу та почуття безпеки. Саме тому етична свідомість виступає важливим чинником, що дозволяє поліцейському усвідомлювати межі допустимого втручання у приватну сферу громадянина та запобігати необґрунтованому або надмірному застосуванню владних повноважень.

Етичний вимір професійної діяльності виявляється також у ставленні поліцейського до особи, щодо якої застосовуються обмежувальні заходи. Коректність спілкування, пояснення підстав і мети вжитих дій, дотримання принципу поваги до людської гідності сприяють зниженню конфліктності та формуванню відчуття справедливості навіть у ситуаціях примусового впливу. Такий підхід не лише мінімізує психологічну напругу, а й підвищує рівень довіри громадян до правоохоронних органів. Крім того, здатність етично оцінювати власні дії дозволяє поліцейському уникати формального виконання службових інструкцій без урахування конкретного контексту ситуації. Етична рефлексія сприяє прийняттю більш гнучких і гуманних рішень, які поєднують вимоги закону з принципами соціальної справедливості[31, с.54].

Постійна взаємодія з різними соціальними групами населення. Професійна діяльність поліцейських характеризується інтенсивною та безперервною взаємодією з представниками різних соціальних, вікових, професійних, етнічних і культурних груп населення. У межах виконання службових обов'язків поліцейський контактує не лише із законослухняними громадянами, а й з особами, які перебувають у кризових життєвих обставинах, стані емоційного збудження, соціальної дезадаптації або конфлікту. Значну частину професійної комунікації становлять взаємодії з потерпілими, правопорушниками, свідками, дітьми, особами з інвалідністю, людьми похилого віку та іншими соціально вразливими категоріями населення.

Таке різноманіття соціальних контактів зумовлює підвищені вимоги до комунікативної компетентності працівника поліції, його здатності гнучко адаптувати стиль спілкування до конкретної ситуації та індивідуальних

особливостей співрозмовника. Важливого значення набувають навички активного слухання, коректного мовлення, контролю невербальної поведінки, а також уміння уникати дискримінаційних або стереотипних суджень. Етична поведінка в цьому контексті передбачає прояв емпатії, толерантності та неупередженості, що дозволяє поліцейському зберігати професійну об'єктивність і водночас гуманістичну спрямованість діяльності.

Особливу роль етична поведінка відіграє у ситуаціях соціальної напруженості та конфлікту, коли будь-яке некоректне висловлювання або жест можуть призвести до ескалації протистояння. Дотримання етичних норм сприяє зниженню рівня агресії, формуванню відчуття справедливого ставлення та зміцненню довіри громадян до поліції. Таким чином, етична взаємодія з різними соціальними групами виступає важливою умовою ефективної правоохоронної діяльності та позитивного іміджу поліції в суспільстві[24].

Підвищений рівень психологічного напруження та стресу. Служба в поліції пов'язана з постійним перебуванням у ситуаціях підвищеного психологічного навантаження, що зумовлюється дефіцитом часу на прийняття рішень, високим рівнем відповідальності за безпеку громадян, необхідністю швидкої оцінки загроз і реагування на непередбачувані події. Регулярний контакт із конфліктами, насильством, людськими стражданнями та негативними емоціями створює умови для накопичення хронічного стресу, який може впливати на емоційний стан і поведінкові реакції поліцейського. За таких умов дотримання етичних норм стає особливо складним, оскільки негативні емоційні стани можуть провокувати імпульсивні дії, дратівливість або формалізм у ставленні до громадян. Саме тому етична поведінка значною мірою залежить від рівня емоційної стійкості, сформованості навичок саморегуляції та здатності усвідомлювати й контролювати власні емоції[11, с.60].

Розвинена емоційна саморегуляція дозволяє поліцейському зберігати професійну врівноваженість навіть у складних і конфліктних ситуаціях, діяти зважено та відповідально, не допускаючи порушень прав людини. У цьому контексті етична поведінка виконує стабілізуючу функцію, сприяючи

збереженню психологічного благополуччя працівника поліції та підтриманню високого рівня професійної ефективності.

Ризик для життя і здоров'я під час виконання службових обов'язків. Професійна діяльність поліцейських нерідко пов'язана з реальною загрозою для життя та здоров'я, що проявляється під час затримання озброєних або агресивних правопорушників, участі у спеціальних операціях, забезпечення громадського порядку в умовах масових заходів або реагування на надзвичайні ситуації. Постійна готовність до небезпеки посилює психологічне напруження та може впливати на прийняття рішень у критичних умовах. Усвідомлення потенційного ризику для власного життя здатне викликати захисні реакції, зокрема підвищену настороженість, імпульсивність або прагнення до жорсткіших форм поведінки. У таких ситуаціях особливо важливим є дотримання етичних принципів, які дозволяють поліцейському зберігати контроль над власними діями та враховувати цінність людського життя як власного, так і життя інших осіб. Етична поведінка в цьому контексті передбачає здатність діяти в межах закону, уникати необґрунтованого застосування сили та приймати рішення з урахуванням можливих наслідків для всіх учасників події[18].

Високий рівень внутрішньої дисципліни, відповідальності та моральної стійкості дозволяє поліцейському ефективно виконувати службові завдання навіть у небезпечних умовах, не втрачаючи гуманістичної спрямованості професійної діяльності. Таким чином, ризик для життя і здоров'я виступає важливим фактором, який посилює значущість етичної поведінки як ключового регулятора професійних дій поліцейського. Контакт із кримінальними проявами, конфліктами та агресією. Професійна діяльність поліцейських передбачає систематичну взаємодію з кримінальним середовищем, насильницькими проявами, агресивною поведінкою та конфліктними ситуаціями різного ступеня інтенсивності. Постійний контакт із правопорушеннями, асоціальними моделями поведінки, проявами жорстокості й людського страждання створює значне психологічне навантаження та становить один із ключових чинників

ризик професійної деформації особистості поліцейського. У процесі тривалої службової діяльності можливе поступове зниження емоційної чутливості, розвиток цинічного ставлення до оточення або формування жорстких поведінкових стратегій як захисної реакції на постійний стрес.

За відсутності належної етичної та психологічної підготовки поліцейський може почати сприймати агресію й насильство як норму професійного середовища, що призводить до притуплення емпатії та ускладнює збереження гуманістичної спрямованості діяльності. Такі зміни негативно позначаються не лише на якості виконання службових обов'язків, а й на міжособистісних стосунках, моральному самопочутті та психологічному благополуччі працівника поліції. У цьому контексті етичні орієнтири виконують компенсаторну й захисну функцію, виступаючи внутрішнім механізмом, який дозволяє зберігати моральні межі професійної поведінки навіть за умов постійного контакту з негативними соціальними явищами. Усвідомлення цінності людського життя, поваги до гідності кожної особи, незалежно від її соціального статусу чи правового становища, сприяє запобіганню дегуманізації професійної діяльності. Етична рефлексія дозволяє поліцейському критично оцінювати власні реакції, коригувати поведінку та підтримувати баланс між професійною ефективністю і моральною відповідальністю[22].

Крім того, етична поведінка є важливим чинником профілактики надмірного застосування сили та ескалації конфліктів. Уміння зберігати стриманість, діяти виважено й пропорційно у ситуаціях агресії дозволяє поліцейському знижувати рівень напруження та мінімізувати негативні наслідки службових втручань як для громадян, так і для самого працівника правоохоронних органів. Публічний характер професійної діяльності. Професійна діяльність поліцейських має виражений публічний характер і перебуває під постійною увагою суспільства, засобів масової інформації, громадських організацій та органів громадського контролю. Будь-які дії, висловлювання або поведінкові прояви працівника поліції сприймаються громадянами не як індивідуальні вчинки окремої особи, а як відображення

діяльності всієї правоохоронної системи. У зв'язку з цим кожен поліцейський фактично виконує репрезентативну функцію, формуючи уявлення населення про рівень професіоналізму, справедливості та законності в державі.

Публічність професійної діяльності істотно підвищує значущість етичної поведінки, оскільки саме вона є основним чинником формування довіри громадян до поліції. Некоректні висловлювання, прояви грубості або упередженого ставлення здатні швидко набути суспільного резонансу та спричинити негативне ставлення до правоохоронних органів загалом. Натомість дотримання етичних норм, коректність спілкування та прозорість дій сприяють зміцненню авторитету поліції та підвищенню легітимності її діяльності в очах населення[33, с.198]. Особливого значення публічний характер професійної діяльності набуває в умовах розвитку цифрових технологій і соціальних мереж, коли будь-який службовий інцидент може бути зафіксований і поширений у відкритому інформаційному просторі. У таких умовах етична поведінка стає не лише моральною вимогою, а й необхідною умовою професійної безпеки поліцейського. Усвідомлення відповідальності за власні дії в публічному просторі сприяє формуванню стриманості, самоконтролю та орієнтації на правомірні й соціально схвалювані форми поведінки.

Таким чином, сукупність особливостей професійної діяльності поліцейських створює складні та часто екстремальні умови, у яких етична поведінка виступає ключовим регулятором професійних дій. Саме вона забезпечує баланс між реалізацією владних повноважень і дотриманням прав людини, сприяє запобіганню професійним деформаціям та підвищує ефективність правоохоронної діяльності загалом.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено теоретичний аналіз проблеми етичної та професійної поведінки поліцейських у психологічному вимірі, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про її зміст, структуру та детермінанти.

Встановлено, що етична та професійна поведінка в психології розглядається як складне інтегративне утворення, яке поєднує моральну свідомість, систему цінностей, мотиваційні установки, емоційно-вольову регуляцію та реальні поведінкові прояви особистості у професійній діяльності. Для поліцейських етична поведінка набуває особливого значення, оскільки їхня професійна діяльність пов'язана з владними повноваженнями, підвищеною відповідальністю та необхідністю прийняття рішень у складних і стресових ситуаціях. Етичні норми в цьому контексті виступають не лише зовнішніми вимогами, а й внутрішніми регуляторами професійних дій. З'ясовано, що професійна поведінка поліцейських формується у процесі професійної соціалізації та службової діяльності й визначається рівнем професійної компетентності, відповідальності, дисциплінованості та здатності до рефлексії. Водночас вона є нерозривно пов'язаною з етичною поведінкою, оскільки саме моральні цінності та переконання забезпечують гуманістичну спрямованість і правомірність професійних дій. Дотримання принципів професійної етики розглядається як необхідна умова легітимності поліцейської діяльності та формування довіри громадян до правоохоронних органів.

Проаналізовано психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських, серед яких провідне місце посідають ціннісно-мотиваційна сфера особистості, рівень моральної свідомості, емоційно-вольова регуляція, професійна ідентичність, емпатія та комунікативна компетентність. Доведено, що саме сукупний розвиток цих чинників забезпечує усвідомлене дотримання етичних норм, здатність до самоконтролю та відповідальну поведінку в умовах професійного ризику. Значну роль у цьому процесі відіграє також соціально-психологічне середовище службового колективу, приклад керівництва та домінуючі групові норми.

Окрему увагу приділено особливостям професійної діяльності поліцейських як фактору формування етичної поведінки. Визначено, що специфіка правоохоронної служби – екстремальний характер діяльності, постійна взаємодія з різними соціальними групами, необхідність застосування

примусових заходів – висуває підвищені вимоги до моральної зрілості, психологічної стійкості та культури професійного спілкування. У цьому зв'язку службовий етикет і нормативно закріплені принципи професійної етики виступають важливими орієнтирами належної поведінки поліцейського як у службовій, так і в позаслужбовій діяльності.

Таким чином, результати теоретичного аналізу дають підстави стверджувати, що етична та професійна поведінка поліцейських є багатовимірним психологічним феноменом, формування якого зумовлюється взаємодією особистісних і соціально-професійних чинників. Здобуті у першому розділі теоретичні положення створюють наукове підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження рівня сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських і розроблення корекційно-розвивальної програми, що становить зміст наступних розділів роботи.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських було організоване з метою виявлення рівня сформованості етичних установок, особливостей моральної саморегуляції та психологічних чинників, що визначають професійну поведінку працівників поліції. Дослідження проводилося на базі підрозділів Національна поліція України у місті Київ у визначений період.

У дослідженні брали участь працівники різних структурних підрозділів поліції, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням публічної безпеки та правопорядку, взаємодією з населенням і виконанням службових повноважень у стресових умовах. У дослідженні взяли участь 30 осіб працівники поліції віком від 23 до 45 років, що мають різний професійний стаж та досвід виконання службових обов'язків. Добір респондентів здійснювався на засадах добровільності та анонімності з дотриманням етичних норм психологічного дослідження. Дослідження проводилося у звичних для респондентів умовах без відриву від службової діяльності, що забезпечило природність відповідей і підвищило достовірність отриманих результатів. Участь у дослідженні була добровільною, всі респонденти були поінформовані про мету та завдання дослідження, а також про конфіденційність отриманих даних. Обрана база та чисельність вибірки дозволяють отримати репрезентативні емпіричні дані для аналізу психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських, а також сформулювати обґрунтовані висновки в межах поставлених завдань дослідження.

Для вивчення психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських у дослідженні було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних психологічних методів, що забезпечило системний та всебічний аналіз досліджуваної проблеми.

Анкетування застосовувалося з метою вивчення уявлень поліцейських про зміст професійної етики, моральні цінності та нормативні засади службової поведінки. За допомогою анкети з'ясовувалося ставлення респондентів до етичних принципів професійної діяльності, рівень усвідомлення моральної відповідальності за прийняті рішення, а також особливості дотримання етичних норм у повсякденній службовій практиці. Анкетування дало змогу отримати узагальнену інформацію про суб'єктивне бачення поліцейськими етичних стандартів професії та виявити типові труднощі їх реалізації в умовах службової діяльності.

Методика діагностики ціннісних орієнтацій (М. Рокич) використовувалася для визначення ієрархії термінальних і інструментальних цінностей, які лежать в основі професійної та етичної поведінки поліцейських. Аналіз результатів методики дозволив виявити домінуючі життєві та професійні пріоритети респондентів, їх орієнтацію на гуманістичні, соціальні або прагматичні цінності, а також простежити зв'язок між системою цінностей і характером професійної поведінки у службових ситуаціях. Методика дослідження рівня моральної саморегуляції особистості застосовувалася з метою виявлення здатності поліцейських до внутрішнього морального контролю, самодисципліни та відповідальності за власні вчинки. Вона дозволила оцінити рівень усвідомленості моральних норм, готовність дотримуватися їх у професійній діяльності, а також здатність регулювати поведінку відповідно до етичних вимог у ситуаціях вибору та моральної дилеми. Методика діагностики рівня емпатії (І. Юсупов) була використана для оцінювання здатності поліцейських до співпереживання, розуміння емоційного стану інших людей і гуманного ставлення до громадян. Рівень емпатії розглядався як важливий психологічний чинник етичної поведінки, що забезпечує коректність спілкування, толерантність, зниження конфліктності та дотримання принципу поваги до людської гідності у професійній взаємодії.

Методика визначення рівня емоційної стійкості (Айзенка) спрямовувалася на оцінку психологічної готовності поліцейських до діяльності в умовах

підвищеного стресу, ризику та емоційного напруження. Вона дала змогу визначити рівень самоконтролю, здатність протистояти негативним емоційним впливам, зберігати врівноваженість і адекватність поведінки в екстремальних та конфліктних ситуаціях, що є необхідною умовою дотримання етичних норм у професійній діяльності. Таким чином, використання комплексу анкетних і психодіагностичних методик забезпечило всебічне дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських та створило надійне емпіричне підґрунтя для подальшого аналізу отриманих результатів.

2.2. Аналіз рівня сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських

Аналіз рівня сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських здійснювався на основі результатів анкетування та застосування комплексу психодіагностичних методик, що дозволило комплексно охарактеризувати психологічні чинники, які визначають професійну поведінку працівників поліції. Застосування кількісних і якісних методів дослідження забезпечило можливість не лише зафіксувати рівень сформованості окремих психологічних показників, а й простежити їх взаємозв'язок у структурі етичної та професійної поведінки. Отримані емпіричні дані дали змогу проаналізувати особливості ціннісно-мотиваційної сфери поліцейських, рівень розвитку моральної саморегуляції, емпатійності та емоційної стійкості як ключових психологічних детермінант етичної поведінки.

Аналіз результатів було спрямовано на виявлення загальних тенденцій сформованості етичної та професійної поведінки, а також на визначення груп респондентів із різним рівнем розвитку досліджуваних показників. Це дало можливість оцінити ступінь готовності поліцейських до дотримання етичних норм у повсякденній службовій діяльності та в складних, конфліктних і екстремальних ситуаціях. Особлива увага приділялася інтерпретації результатів у контексті професійної специфіки діяльності поліцейських, зокрема наявності

владних повноважень, публічного характеру служби та підвищеної відповідальності за прийняті рішення.

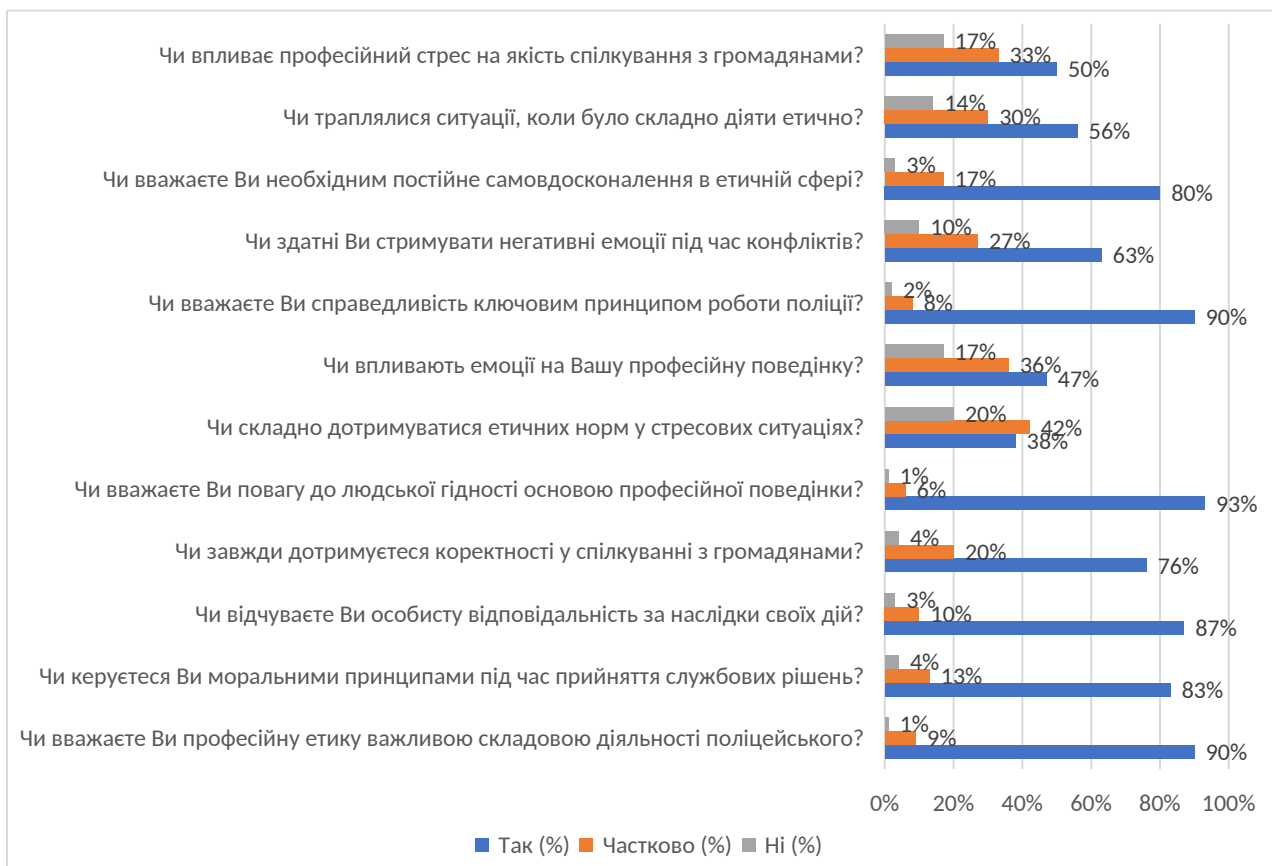
Таблиця 2.1.

Результати анкетування

№	Запитання	Так (%)	Частково (%)	Ні (%)
1	Чи вважаєте Ви професійну етику важливою складовою діяльності поліцейського?	90%	9%	1%
2	Чи керуєтеся Ви моральними принципами під час прийняття службових рішень?	83%	13%	4%
3	Чи відчуваєте Ви особисту відповідальність за наслідки своїх дій?	87%	10%	3%
4	Чи завжди дотримуєтеся коректності у спілкуванні з громадянами?	76%	20%	4%
5	Чи вважаєте Ви повагу до людської гідності основою професійної поведінки?	93%	6%	1%
6	Чи складно дотримуватися етичних норм у стресових ситуаціях?	38%	42%	20%
7	Чи впливають емоції на Вашу професійну поведінку?	47%	36%	17%
8	Чи вважаєте Ви справедливість ключовим принципом роботи поліції?	90%	8%	2%
9	Чи здатні Ви стримувати негативні емоції під час конфліктів?	63%	27%	10%
10	Чи вважаєте Ви необхідним постійне самовдосконалення в етичній сфері?	80%	17%	3%
11	Чи траплялися ситуації, коли було складно діяти етично?	56%	30%	14%
12	Чи впливає професійний стрес на якість спілкування з громадянами?	50%	33%	17%
13	Чи вважаєте Ви емпатію важливою для поліцейського?	73%	20%	7%
14	Чи потребує поліція спеціальних тренінгів з професійної етики?	77%	20%	3%
15	Чи готові Ви брати участь у програмах розвитку етичної поведінки?	83%	13%	4%

Діаграма 2.1.

Результати анкетування

Результати анкетування свідчать про достатньо високий рівень усвідомлення поліцейськими значущості професійної етики та моральних засад службової діяльності. Переважна більшість респондентів визнає професійну етику важливою складовою діяльності поліцейського 90 %, а також вважає справедливість ключовим принципом роботи поліції 90 %. Високі показники відповідей «так» зафіксовано й щодо поваги до людської гідності як основи професійної поведінки 93 %, що свідчить про домінування гуманістичних цінностей у професійній свідомості опитаних. Значна частина респондентів зазначає, що керується моральними принципами під час прийняття службових рішень 83 % та відчуває особисту відповідальність за наслідки власних дій 87 %. Це вказує на загалом сформоване почуття професійного обов'язку та моральної відповідальності у більшості поліцейських. Водночас лише 76 % опитаних підтвердили, що завжди дотримуються коректності у спілкуванні з громадянами,

тоді як 20 % відповіли «частково», а 4 % «ні», що може свідчити про вплив складних службових ситуацій на стиль професійної взаємодії.

Особливо показовими є результати, пов'язані з впливом стресу та емоцій на професійну поведінку. Лише 38 % респондентів зазначили, що їм не складно дотримуватися етичних норм у стресових ситуаціях, тоді як 42 % відчують труднощі частково, а 20 % постійно. Крім того, 47 % опитаних визнали вплив емоцій на професійну поведінку, ще 36 % частковий вплив, що свідчить про актуальність проблеми емоційної саморегуляції в діяльності поліцейських.

Половина респондентів 50 % зазначила, що професійний стрес впливає на якість спілкування з громадянами, а 33 % частково погодилися з цим твердженням. Водночас лише 63 % опитаних вказали на здатність стримувати негативні емоції під час конфліктів, що також підтверджує необхідність розвитку навичок психологічної стійкості та самоконтролю. Разом із тим результати анкетування демонструють позитивну мотивацію поліцейських до професійного та особистісного розвитку. Більшість респондентів вважають необхідним постійне самовдосконалення в етичній сфері 80 %, підтримують ідею проведення спеціальних тренінгів з професійної етики 77 % та висловлюють готовність брати участь у програмах розвитку етичної поведінки 83%. Це свідчить про усвідомлення важливості підвищення рівня етичної культури та відкритість до корекційно-розвивальної роботи.

Загалом результати анкетування дозволяють зробити висновок, що рівень сформованості етичної та професійної поведінки поліцейських є переважно середнім і високим. Водночас наявність труднощів у дотриманні етичних норм в умовах стресу та емоційного напруження обґрунтовує необхідність впровадження цілеспрямованої розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток моральної саморегуляції, емоційної стійкості та емпатії у професійній діяльності поліцейських.

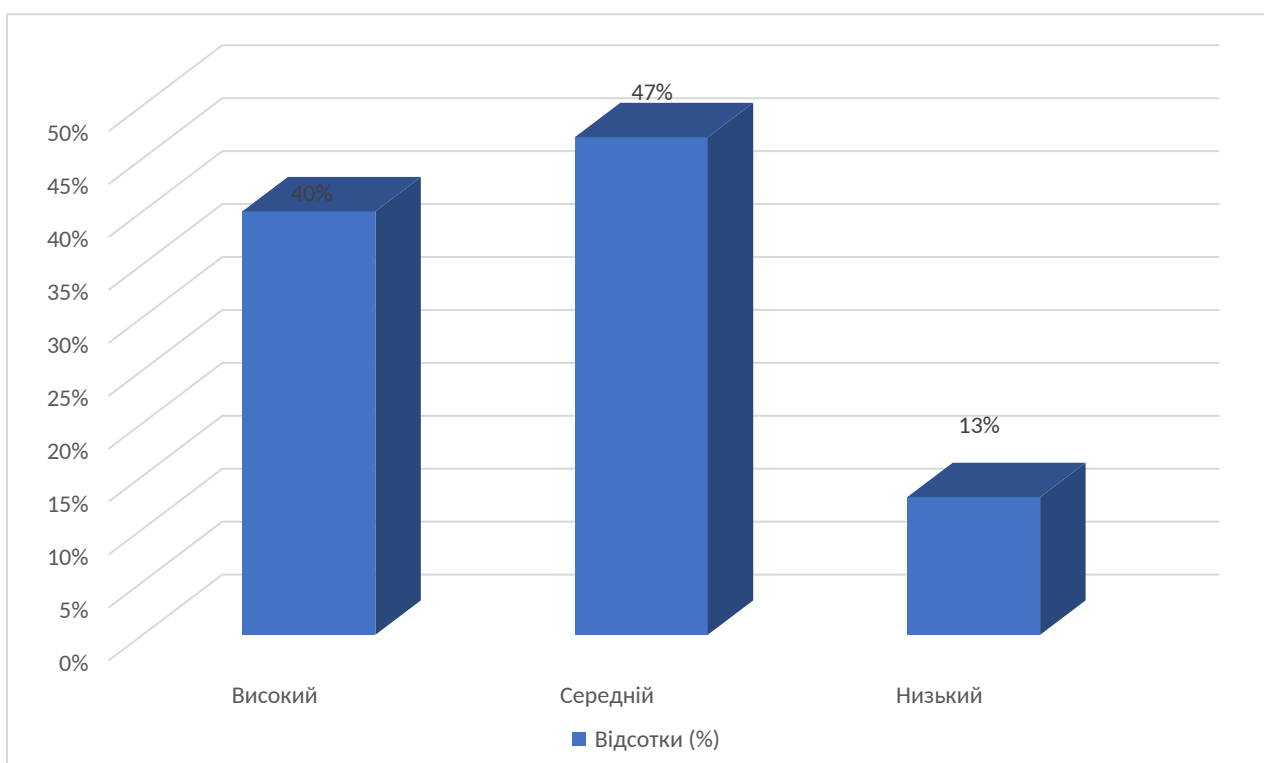
Таблиця 2.2

Результати методики діагностики ціннісних орієнтацій (М. Рокич)

Рівень сформованості ціннісних орієнтацій	Кількість осіб	Відсотки (%)
Високий	12	40%
Середній	14	47%
Низький	4	13%

Діаграма 2.2

Результати методики діагностики ціннісних орієнтацій (М. Рокич)

Аналіз результатів методики діагностики ціннісних орієнтацій (М. Рокич) свідчить, що у більшості поліцейських сформована позитивна та соціально значуща система цінностей. Так, 40 % респондентів мають високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій, що характеризує їх як осіб із чіткою ієрархією моральних і професійних пріоритетів. Для цієї групи притаманні орієнтація на справедливість, відповідальність, служіння суспільству та повага до прав і гідності людини, що є важливою психологічною основою етичної та професійної поведінки. Середній рівень ціннісних орієнтацій, виявлений у 47 %

опитаних, свідчить про загалом сформовану систему цінностей, яка, однак, може мати ситуативний характер і змінюватися залежно від умов професійної діяльності. Поліцейські цієї групи переважно усвідомлюють значущість моральних норм, проте їх реалізація у поведінці може ускладнюватися під впливом стресових чинників, службового навантаження або зовнішнього контролю. Низький рівень сформованості ціннісних орієнтацій зафіксовано у 13 % респондентів, що вказує на недостатню стабільність моральних орієнтирів та можливість формального ставлення до етичних вимог професії. Водночас наявність респондентів із низьким рівнем підтверджує необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку ціннісно-мотиваційної сфери працівників поліції.

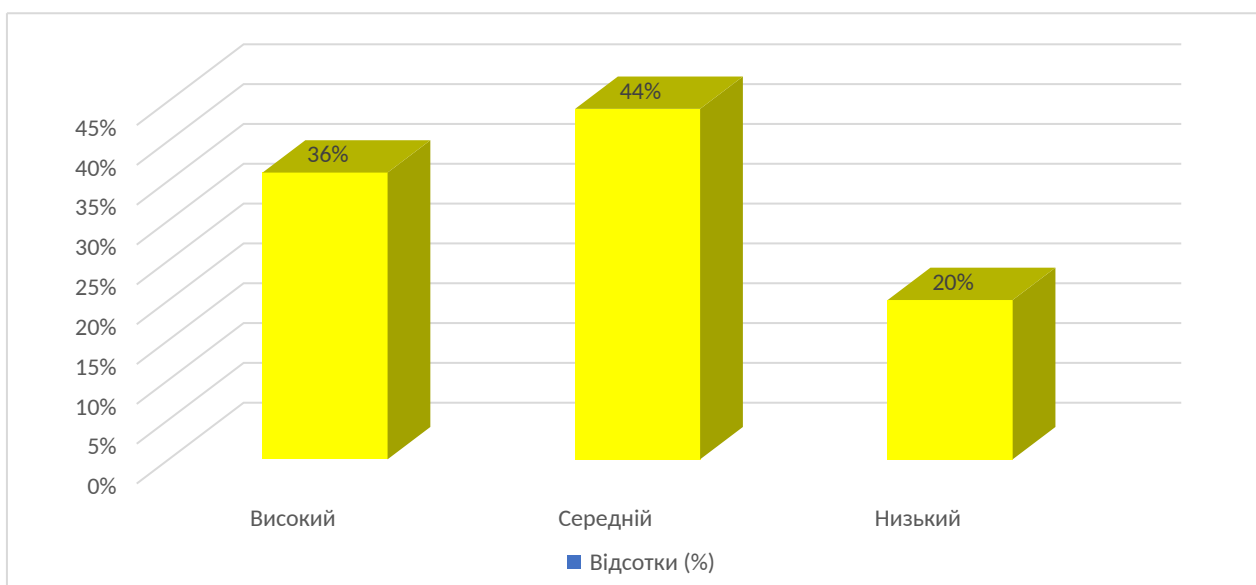
Таблиця 2.3

Результати методики дослідження рівня моральної саморегуляції особистості

Рівень моральної саморегуляції	Кількість осіб	Відсотки (%)
Високий	11	36%
Середній	13	44%
Низький	6	20%

Діаграма 2.3

Результати методики дослідження рівня моральної саморегуляції особистості

Аналіз результатів методики дослідження рівня моральної саморегуляції особистості показав, що 36 % респондентів мають високий рівень моральної саморегуляції. Такі поліцейські характеризуються здатністю до внутрішнього морального контролю, самодисципліни та відповідального ставлення до власних професійних дій. Вони, як правило, усвідомлюють моральні вимоги професії та здатні дотримуватися етичних норм незалежно від зовнішнього контролю чи складності службової ситуації. Середній рівень моральної саморегуляції, виявлений у 44 % опитаних, свідчить про загальну орієнтацію на дотримання моральних норм, однак із певною залежністю від зовнішніх умов, контролю з боку керівництва або конкретної ситуації. У таких поліцейських моральна поведінка може бути ситуативною та змінюватися під впливом стресу, емоційного напруження чи службового навантаження. Низький рівень моральної саморегуляції, зафіксований у 20 % респондентів, вказує на недостатній розвиток внутрішніх механізмів морального контролю та самодисципліни. Для цієї групи характерні труднощі у дотриманні етичних норм у складних або конфліктних ситуаціях, що може негативно впливати на якість професійної поведінки та взаємодію з громадянами.

Загалом отримані результати свідчать, що хоча більшість поліцейських мають середній і високий рівні моральної саморегуляції, наявність значної частки респондентів із низьким рівнем підтверджує необхідність цілеспрямованої розвивально-корекційної роботи, спрямованої на формування стійких навичок самоконтролю, відповідальності та моральної відповідальності у професійній діяльності.

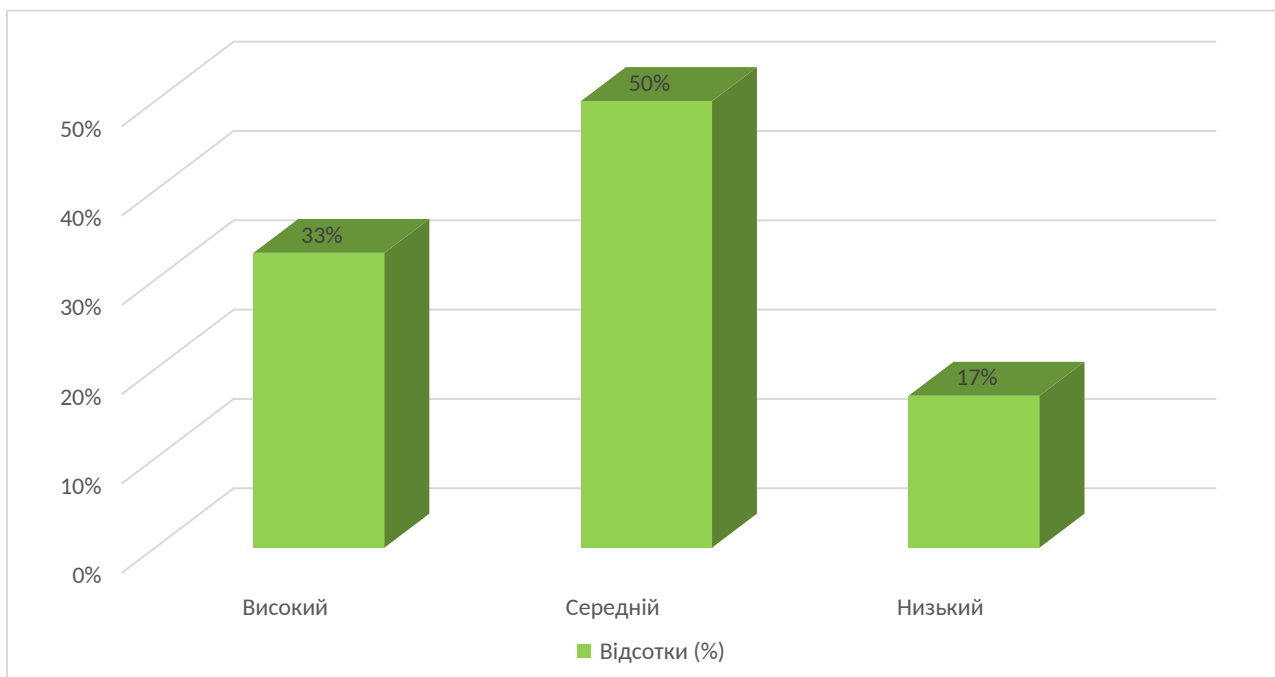
Таблиця 2.4

Результати методики діагностики рівня емпатії (І. Юсупов)

Рівень емпатії	Кількість осіб	Відсотки (%)
Високий	10	33%
Середній	15	50%
Низький	5	17%

Діаграма 2.4

Результати методики діагностики рівня емпатії (І. Юсупов)

Аналіз результатів методики діагностики рівня емпатії (І. Юсупов) показав, що 33 % респондентів мають високий рівень емпатійності. Такі поліцейські здатні до співпереживання, глибокого розуміння емоційного стану інших людей, проявляють гуманність і толерантність у спілкуванні з громадянами. Високий рівень емпатії сприяє встановленню довірливих стосунків, зниженню конфліктності та дотриманню принципу поваги до людської гідності у професійній діяльності. Середній рівень емпатії, виявлений у 50 % опитаних, свідчить про наявність здатності до розуміння емоцій інших людей, однак вона може проявлятися вибірково та знижуватися в умовах підвищеного професійного навантаження, стресу або емоційного виснаження. Поліцейські цієї групи, як правило, дотримуються коректної поведінки, проте не завжди здатні повною мірою враховувати емоційний стан громадян у складних ситуаціях.

Низький рівень емпатії, зафіксований у 17 % респондентів, вказує на труднощі у співпереживанні та розумінні почуттів інших людей. Це може негативно позначатися на якості професійної взаємодії з громадянами, підвищувати ризик конфліктів і формального ставлення до виконання службових

обов'язків. Отже, результати дослідження свідчать, що хоча більшість поліцейських мають середній і високий рівні емпатії, наявність респондентів із низькими показниками підтверджує необхідність розвитку емпатійних навичок.

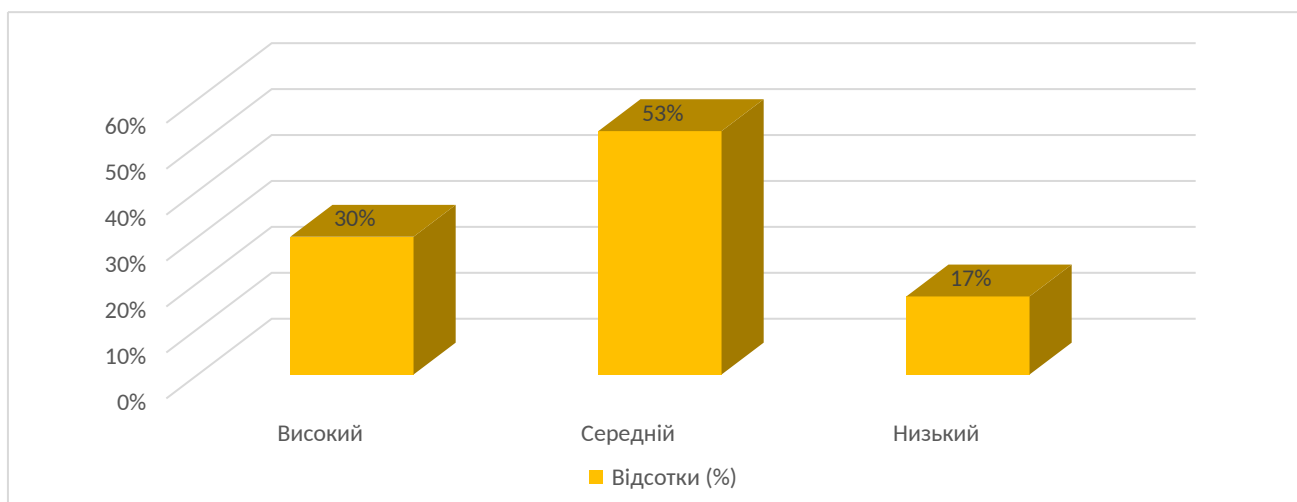
Таблиця 2.5

Результати методики визначення рівня емоційної стійкості

Рівень емоційної стійкості	Кількість осіб	Відсотки (%)
Високий	9	30%
Середній	16	53%
Низький	5	17%

Діаграма 2.5

Результати методики визначення рівня емоційної стійкості (Айзенка)

Аналіз результатів методики визначення рівня емоційної стійкості показав, що 30 % респондентів характеризуються високим рівнем емоційної стійкості. Такі поліцейські здатні зберігати врівноваженість, самоконтроль і адекватність поведінки в умовах підвищеного стресу, ризику та емоційного напруження. Високий рівень емоційної стійкості сприяє дотриманню етичних норм, прийняттю виважених рішень і ефективній професійній діяльності в складних та екстремальних ситуаціях. Середній рівень емоційної стійкості, виявлений у 53 % опитаних, свідчить про загальну здатність контролювати емоційні реакції,

однак за умов інтенсивного навантаження або тривалого стресу можливі епізоди емоційної нестабільності. Низький рівень емоційної стійкості, зафіксований у 17 % респондентів, вказує на підвищену емоційну вразливість, труднощі у контролі негативних емоцій і схильність до імпульсивних реакцій у стресових або конфліктних ситуаціях.

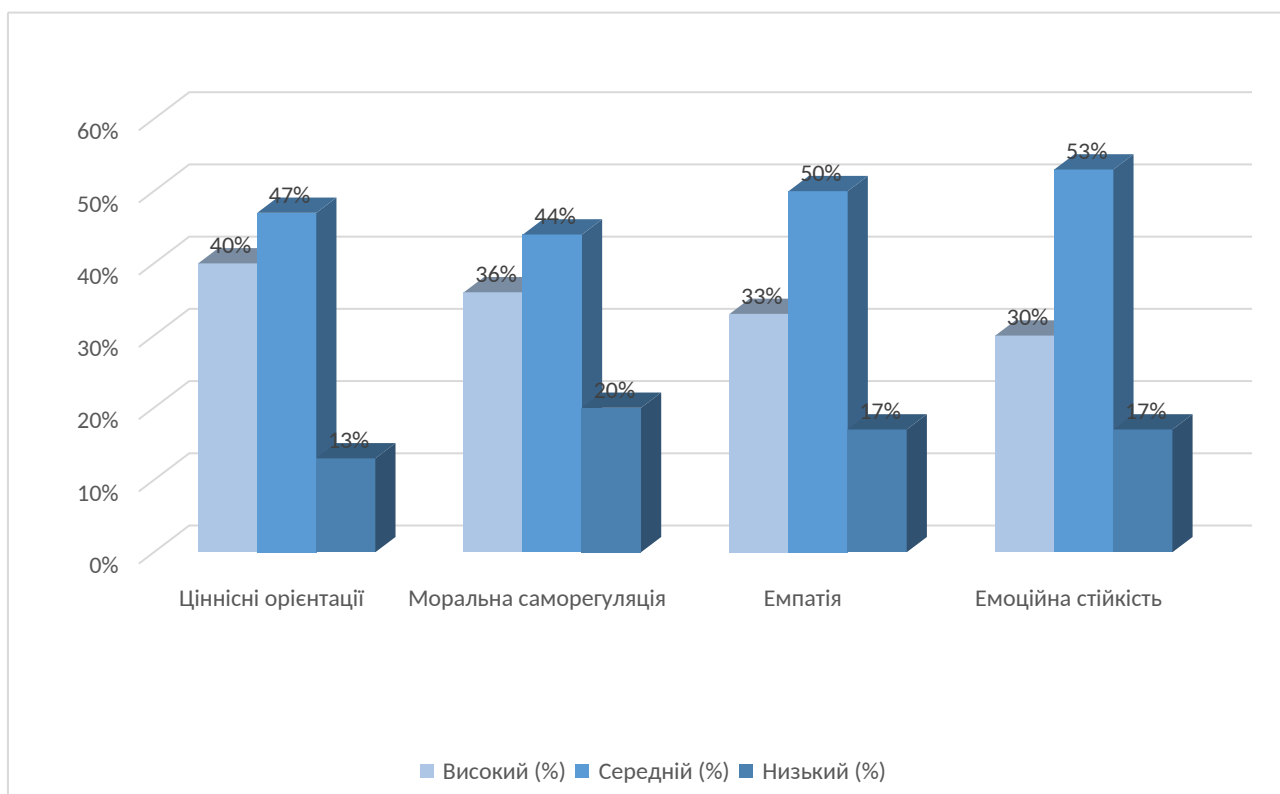
Таблиця 2.6

Рівні сформованості психологічних засад етичної та професійної поведінки
поліцейських

Показник	Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Ціннісні орієнтації	40%	47%	13%
Моральна саморегуляція	36%	44%	20%
Емпатія	33%	50%	17%
Емоційна стійкість	30%	53%	17%

Діаграма 2.6

Рівні сформованості психологічних засад етичної та професійної поведінки
поліцейських

Аналіз узагальнених результатів, поданих у таблиці 2.6, дає змогу комплексно оцінити рівні сформованості психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських. Отримані дані свідчать, що за всіма досліджуваними показниками переважають середній і високий рівні, що загалом характеризує психологічну готовність більшості респондентів до дотримання етичних норм у професійній діяльності. Водночас 47 % респондентів мають середній рівень, що вказує на достатній, але не завжди стабільний характер ціннісних орієнтирів, а 13 % низький рівень, що потребує додаткової уваги у процесі професійної підготовки. За показником моральної саморегуляції високий рівень виявлено у 36 % поліцейських, середній у 44 %, низький у 20 %.

Результати за показником емпатії демонструють, що лише третина опитаних 33 % має високий рівень здатності до співпереживання, тоді як половина респондентів 50 % перебуває на середньому рівні. Наявність 17 % поліцейських із низьким рівнем емпатії може негативно позначатися на якості професійної взаємодії з громадянами та знижувати ефективність комунікації у конфліктних ситуаціях. Найнижчий відсоток високого рівня зафіксовано за показником емоційної стійкості 30 %, водночас саме за цим критерієм спостерігається найбільша частка середнього рівня 53 %. Це свідчить про те, що більшість поліцейських загалом здатні контролювати емоційний стан, проте у стресових або екстремальних умовах їхня психологічна стійкість може знижуватися. Низький рівень емоційної стійкості (17 %) підтверджує наявність групи ризику щодо емоційного вигорання та імпульсивної поведінки.

Отже, узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що психологічні засади етичної та професійної поведінки поліцейських сформовані переважно на середньому рівні з тенденцією до високого. Водночас наявність помітної частки респондентів із низькими показниками за окремими критеріями обґрунтовує необхідність впровадження цілеспрямованої розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток ціннісної сфери, моральної саморегуляції, емпатії та емоційної стійкості як ключових психологічних чинників професійної поведінки поліцейських.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи представлено результати емпіричного дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських, що дало змогу перевірити теоретичні положення, викладені в першому розділі, та отримати об'єктивні дані щодо рівня сформованості зазначених характеристик у працівників поліції.

У ході дослідження було обґрунтовано організацію та методичний інструментарій емпіричної роботи, що дозволив комплексно оцінити особливості етичної та професійної поведінки поліцейських, а також пов'язані з нею психологічні показники. Використання валідних і надійних психодіагностичних методик забезпечило можливість аналізу мотиваційно-ціннісної сфери, моральної свідомості, рівня саморегуляції, емоційної стійкості та комунікативних особливостей досліджуваних. Аналіз отриманих результатів засвідчив, що рівень сформованості етичної та професійної поведінки у поліцейських є неоднорідним. Значна частина респондентів продемонструвала середній рівень розвитку етичних і професійних якостей, що характеризується загальним розумінням моральних норм і професійних вимог, проте недостатньо стабільним їх дотриманням у складних або стресових ситуаціях. Водночас виявлено групу поліцейських з високим рівнем етичної та професійної поведінки, для яких притаманні внутрішнє прийняття професійних цінностей, відповідальне ставлення до службових обов'язків, розвинена саморегуляція та здатність до емпатійної взаємодії з громадянами. Разом із тим, результати дослідження засвідчили наявність окремих проблемних аспектів, зокрема зниженого рівня емоційної саморегуляції, схильності до формального дотримання етичних норм, а також ознак професійного напруження у частини досліджуваних. Це підтверджує вплив стресогенних умов служби та ризик розвитку професійних деформацій, що негативно позначаються на етичній та професійній поведінці поліцейських.

Кореляційний аналіз показав взаємозв'язок між рівнем сформованості етичної поведінки та такими психологічними характеристиками, як мотивація

професійної діяльності, моральна відповідальність, емоційна стійкість і комунікативна компетентність. Отримані дані свідчать, що більш високі показники зазначених психологічних чинників зумовлюють більш усвідомлене та стійке дотримання етичних і професійних норм у службовій діяльності.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтвердили положення про визначальну роль психологічних чинників у формуванні етичної та професійної поведінки поліцейських і виявили необхідність цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи з розвитку моральної саморегуляції, емоційної стійкості та професійних цінностей. Виявлені особливості та проблемні зони обґрунтовують доцільність розроблення й упровадження корекційно-розвивальної програми, спрямованої на підвищення рівня етичної та професійної поведінки поліцейських, що становить предмет розгляду третього розділу роботи.

РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

3.1. Теоретичне обґрунтування корекційно-розвивальної програми

Корекційно-розвивальна програма спрямована на формування та розвиток етичної й професійної поведінки поліцейських як цілісного психологічного утворення, що забезпечує ефективне, правомірне та гуманістично орієнтоване виконання службових обов'язків. Її реалізація базується на усвідомленні того, що етична поведінка працівника поліції не зводиться виключно до формального дотримання нормативно-правових вимог, а є результатом дії внутрішніх психологічних регуляторів, таких як система цінностей, моральна свідомість, саморегуляція, емпатія та емоційна стійкість. Саме розвиток цих внутрішніх механізмів дозволяє забезпечити стабільність етичної поведінки поліцейських у різноманітних, у тому числі екстремальних, професійних ситуаціях.

Програма орієнтована на підвищення рівня ціннісно-мотиваційної сфери особистості поліцейського, що виступає фундаментальною основою його професійної поведінки. У межах програми особлива увага приділяється формуванню професійно значущих і гуманістичних цінностей, зокрема орієнтації на служіння суспільству, дотримання принципів справедливості, законності, відповідальності, поваги до прав і гідності людини. Усвідомлення соціальної значущості професії поліцейського та її ролі у забезпеченні правопорядку й безпеки громадян сприяє трансформації етичних норм із зовнішніх вимог у внутрішні переконання, що регулюють поведінку незалежно від зовнішнього контролю.

Одним із ключових завдань корекційно-розвивальної програми є розвиток моральної саморегуляції як здатності особистості свідомо керувати власною поведінкою відповідно до моральних і професійних норм. У процесі занять учасники навчаються усвідомлювати власні емоційні реакції, мотиви та поведінкові стратегії, аналізувати професійні ситуації з позицій морального

вибору й відповідальності за наслідки прийнятих рішень. Формування навичок моральної саморефлексії дозволяє поліцейським адекватно оцінювати власні дії, коригувати поведінку та запобігати імпульсивним або неетичним вчинкам у ситуаціях підвищеного стресу, тиску чи конфлікту.

Важливе місце в програмі посідає розвиток здатності до відповідального прийняття рішень у складних і неоднозначних професійних ситуаціях. Поліцейська діяльність часто пов'язана з моральними дилемами, у яких правові норми потребують етичного осмислення. У межах програми учасники опановують навички аналізу таких ситуацій, зважування альтернативних варіантів дій, прогнозування можливих наслідків і вибору найбільш морально виправданого рішення. Це сприяє формуванню професійної зрілості та знижує ризик формального або упередженого підходу до виконання службових обов'язків.

Окремий блок програми спрямований на підвищення рівня емпатії та розвиток комунікативної культури поліцейських у взаємодії з громадянами. Здатність розуміти емоційний стан іншої людини, враховувати її переживання та потреби є важливою умовою гуманного та неупередженого ставлення до осіб різних соціальних груп. У процесі реалізації програми учасники навчаються ефективним способам вербальної й невербальної комунікації, технікам активного слухання, конструктивного реагування на агресію чи провокації, а також навичкам деескалації конфліктних ситуацій. Розвиток емпатії та комунікативної компетентності сприяє зниженню рівня конфліктності у професійній взаємодії, підвищує рівень довіри громадян до поліції та позитивно впливає на імідж правоохоронних органів у суспільстві.

Не менш значущим завданням корекційно-розвивальної програми є формування емоційної стійкості та здатності ефективно діяти в умовах професійного стресу. Поліцейська служба характеризується високим рівнем психологічного навантаження, регулярним контактом із негативними соціальними явищами, конфліктами та загрозами безпеці, що створює ризик емоційного вигорання та професійної деформації. У межах програми увага

приділяється розвитку навичок емоційного самоконтролю, управління стресом, подолання негативних емоційних станів і збереження психологічного благополуччя. Опанування таких навичок сприяє підтриманню стабільної професійної працездатності, зниженню рівня тривожності та агресивності, а також підвищенню якості прийняття рішень у складних ситуаціях.

Реалізація корекційно-розвивальної програми ґрунтується на низці базових принципів, що забезпечують її ефективність. Принцип гуманістичної спрямованості передбачає визнання унікальності кожної особистості, повагу до її гідності та права на саморозвиток. Принцип добровільності та активної участі сприяє формуванню внутрішньої мотивації поліцейських до участі в програмі та підвищує рівень залученості в корекційно-розвивальний процес. Принцип конфіденційності створює атмосферу психологічної безпеки та довіри, що є необхідною умовою відкритого обговорення професійних труднощів, моральних дилем і особистісних переживань. Важливим є також принцип поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю, який забезпечує перенесення засвоєних етичних норм і психологічних навичок у реальну професійну практику. Принцип індивідуального підходу дозволяє враховувати рівень професійного досвіду, психологічні особливості та потреби кожного учасника програми.

Цільовою групою корекційно-розвивальної програми є поліцейські віком від 23 до 45 років із середнім і низьким рівнями сформованості психологічних засад етичної та професійної поведінки, що було виявлено за результатами емпіричного дослідження. Для цієї категорії працівників характерні труднощі у стабільному дотриманні етичних норм у стресових і конфліктних ситуаціях, недостатньо сформовані навички моральної саморегуляції, емоційного контролю та емпатійної взаємодії з громадянами. У зв'язку з цим зазначена група потребує цілеспрямованої психологічної підтримки, спрямованої на розвиток професійно значущих особистісних якостей і профілактику професійної деформації.

Програма розрахована на вісім занять тривалістю 1,5–2 години кожне, що забезпечує поетапний і системний характер корекційно-розвивального впливу.

Заняття проводяться у груповій формі чисельністю 10–15 осіб, що створює сприятливі умови для активної взаємодії між учасниками, обміну професійним досвідом, обговорення морально-етичних дилем і спільного пошуку ефективних моделей професійної поведінки. Групова форма роботи також сприяє розвитку навичок командної взаємодії, толерантності та взаємної підтримки, що є важливими складовими професійної культури поліцейських підрозділів.

У процесі реалізації програми застосовуються тренінгові та практично орієнтовані методи, зокрема групові дискусії, рольові й ділові ігри, аналіз професійних кейсів, вправи на розвиток саморегуляції, емпатії та емоційної стійкості, елементи психоедукації та рефлексивні техніки.

Корекційно-розвивальна програма реалізовувалася у формі серії тренінгових занять, кожне з яких було спрямоване на розвиток окремих психологічних компонентів етичної та професійної поведінки поліцейських. Тренінгова робота мала поетапний характер і будувалася за принципом логічної послідовності, де кожне наступне заняття спиралося на результати попереднього та поглиблювало сформовані знання, установки й навички, забезпечуючи системний і цілісний психологічний вплив. Перший тренінг був присвячений усвідомленню професійної ролі та етичних цінностей поліцейського. У межах цього заняття здійснювалася актуалізація професійної самосвідомості учасників, формувалося розуміння соціальної значущості поліцейської діяльності та її моральних засад. Поліцейські обговорювали роль правоохоронця в демократичному суспільстві, аналізували професійні очікування, моральну відповідальність за прийняті рішення та осмислювали ключові етичні категорії, такі як служіння, справедливість, законність і людська гідність. Використання групових дискусій, мозкового штурму, вправи «Моя місія як поліцейського» та рефлексивного обговорення сприяло формуванню внутрішньої мотивації до етичної професійної поведінки й переосмисленню власної професійної позиції.

Другий тренінг був спрямований на формування ціннісно-мотиваційної сфери особистості поліцейського. Учасники аналізували власні індивідуальні та професійні цінності, співвідносили особисті переконання з вимогами професії,

визначали внутрішні й зовнішні мотиви службової діяльності. Робота з вправами типу «Ціннісний вибір», картами цінностей і груповим обговоренням моральних дилем сприяла інтеріоризації етичних норм і зміцненню ціннісної основи професійної поведінки.

Третій тренінг був орієнтований на розвиток моральної саморегуляції та самоконтролю. У процесі занять учасники аналізували власні емоційні й поведінкові реакції у складних службових ситуаціях, вчилися усвідомлювати причини імпульсивних дій і формували навички саморефлексії та відповідальності за власні рішення. Аналіз реальних професійних ситуацій, вправа «Стоп-реакція» та рольові ігри з моральним вибором сприяли зниженню імпульсивних реакцій, підвищенню рівня самоконтролю й усвідомленості поведінки. Четвертий тренінг був присвячений формуванню навичок прийняття етично виважених рішень у ситуаціях моральних дилем. Поліцейські розглядали конфліктні професійні ситуації, у яких правові норми потребують додаткового етичного осмислення, аналізували можливі варіанти дій і прогнозували їх наслідки. Застосування кейс-методу, групового моделювання ситуацій та методу «дерево рішень» сприяло розвитку морального мислення, відповідальності та здатності приймати обґрунтовані професійні рішення.

П'ятий тренінг був спрямований на розвиток емпатії та комунікативної культури у взаємодії з громадянами. Учасники вчилися розпізнавати емоційні стани інших людей, усвідомлювати їхні потреби, долати стереотипні уявлення та формувати толерантне ставлення до представників різних соціальних груп. Рольові ігри «Поліцейський – громадянин», вправи на активне слухання та груповий зворотний зв'язок сприяли покращенню якості професійної комунікації та зниженню конфліктності взаємодії.

Шостий тренінг був орієнтований на формування навичок деескалації конфліктів і управління агресією. У межах заняття аналізувалися причини виникнення конфліктних і агресивних ситуацій, опановувалися техніки зниження емоційного напруження та контролю власних реакцій у ситуаціях провокації. Ділові ігри, моделювання кризових ситуацій і вправи на емоційний

контроль сприяли зменшенню агресивних реакцій і підвищенню ефективності професійної поведінки в конфліктних умовах.

Сьомий тренінг був присвячений розвитку емоційної стійкості та профілактиці професійного вигорання. Учасники усвідомлювали основні стресогенні чинники поліцейської служби, формували навички самопомоги, відновлення психологічних ресурсів і підтримання емоційної рівноваги. Використання елементів психоедукації, релаксаційних технік, дихальних вправ і вправ на відновлення ресурсів сприяло підвищенню рівня емоційної стійкості та зниженню психоемоційного напруження. Завершальний, восьмий тренінг був спрямований на інтеграцію отриманого досвіду та рефлексію результатів участі в програмі. У процесі підсумкового обговорення поліцейські аналізували зміни у власному професійному мисленні та поведінці, усвідомлювали особистісні досягнення й визначали шляхи практичного застосування набутих знань і навичок у подальшій службовій діяльності. Рефлексивна дискусія, вправа «Мій професійний ресурс» і груповий зворотний зв'язок сприяли інтеграції етичних і професійних компонентів поведінки та формуванню готовності до їх стійкого застосування у професійній практиці.

Використання зазначених методів спрямоване на активне залучення учасників до корекційно-розвивального процесу, формування усвідомленого ставлення до власної професійної поведінки та закріплення набутих знань і навичок у практичній діяльності. У результаті реалізації програми очікується підвищення рівня етичної та професійної поведінки поліцейських, зростання психологічної стійкості, зниження проявів професійної деформації та зміцнення довіри громадян до правоохоронних органів.

3.2. Оцінка ефективності корекційно-розвивальної програми

У корекційно-розвивальній програмі формування етичної та професійної поведінки поліцейських взяли участь 15 респондентів, які пройшли повний цикл із восьми тренінгових занять. Оцінка ефективності програми здійснювалася шляхом порівняльного аналізу рівня сформованості етичної та професійної

поведінки до початку реалізації програми та після її завершення. Для отримання комплексної та об'єктивної інформації використовувався поєднаний підхід, що включав результати повторного опитування, узагальнені спостереження за поведінкою учасників у процесі занять, а також дані їхньої самооцінки.

Критеріями ефективності корекційно-розвивальної програми виступали кількісні та якісні зміни в основних психологічних компонентах етичної та професійної поведінки поліцейських, зокрема у рівні сформованості ціннісних орієнтацій, моральної саморегуляції, емпатії та емоційної стійкості. Додатково враховувалися зміни у ставленні учасників до професійної етики, усвідомлення соціальної значущості правоохоронної діяльності та готовності дотримуватися етичних норм у складних і конфліктних ситуаціях. Аналіз результатів повторного опитування засвідчив позитивну динаміку в ціннісно-мотиваційній сфері більшості учасників програми. Після завершення тренінгових занять у респондентів спостерігалось зростання значущості гуманістичних і професійних цінностей, таких як повага до прав і гідності людини, справедливість, відповідальність і служіння суспільству.

Помітні позитивні зміни були зафіксовані також у сфері моральної саморегуляції. Учасники програми продемонстрували підвищення здатності усвідомлювати власні емоційні реакції, контролювати імпульсивні прояви поведінки та відповідально ставитися до наслідків своїх дій. За результатами самооцінки поліцейські відзначали зростання вміння зберігати самоконтроль у стресових і конфліктних ситуаціях, а також готовність діяти відповідно до моральних і професійних норм навіть за умов підвищеного психологічного навантаження. Позитивна динаміка була виявлена й у розвитку емпатії та комунікативної компетентності. Після проходження програми учасники демонстрували більшу чутливість до емоційного стану громадян, здатність слухати, враховувати позицію іншої сторони та обирати конструктивні стратегії взаємодії. Узагальнені спостереження в процесі тренінгових занять свідчили про зменшення конфліктності у спілкуванні, підвищення толерантності та зниження рівня агресивних реакцій під час моделювання складних професійних ситуацій.

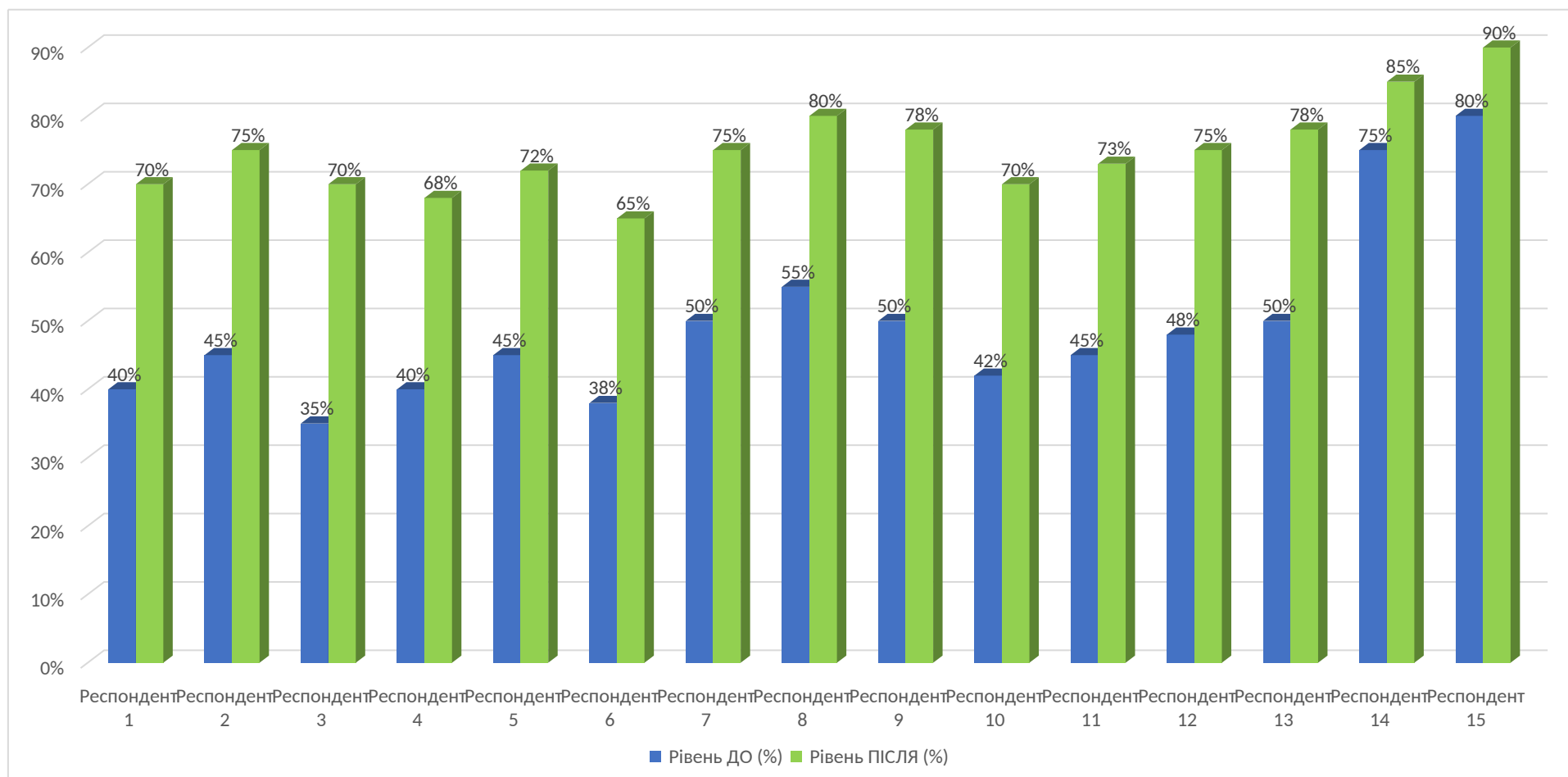
Таблиця 3.1.

Динаміка етичної та професійної поведінки поліцейських після корекційної програми

№ респондента	Прояви ДО програми	Рівень ДО (%)	Прояви ПІСЛЯ програми	Рівень ПІСЛЯ (%)
Респондент 1	Труднощі самоконтролю, емоційні реакції у конфліктах	40 %	Кращий самоконтроль, стримана поведінка	70 %
Респондент 2	Формальне дотримання етики	45 %	Усвідомлене дотримання етичних норм	75 %
Респондент 3	Низька емпатія у спілкуванні	35 %	Прояв емпатії, уважність до громадян	70 %
Респондент 4	Імпульсивні реакції у стресі	40 %	Більш виважені рішення	68 %
Респондент 5	Труднощі морального вибору	45 %	Усвідомлений моральний вибір	72 %
Респондент 6	Емоційна напруженість	38 %	Зниження емоційної напруги	65 %
Респондент 7	Ситуативна етична поведінка	50 %	Стабільна етична поведінка	75 %
Респондент 8	Середній рівень саморегуляції	55 %	Підвищений рівень саморегуляції	80 %
Респондент 9	Залежність від зовнішнього контролю	50 %	Самостійний моральний контроль	78 %
Респондент 10	Конфліктність у спілкуванні	42 %	Конструктивна комунікація	70 %
Респондент 11	Складність дотримання етики у стресі	45 %	Краще управління емоціями	73 %
Респондент 12	Недостатня рефлексія	48 %	Усвідомлення власних дій	75 %
Респондент 13	Формальне виконання норм	50 %	Особистісне прийняття етики	78 %
Респондент 14	Стабільна етична поведінка	75 %	Закріплення позитивних навичок	85 %
Респондент 15	Високий рівень відповідальності	80 %	Збереження та посилення відповідальності	90 %

Діаграма 3.1.

Динаміка етичної та професійної поведінки поліцейських після корекційної програми

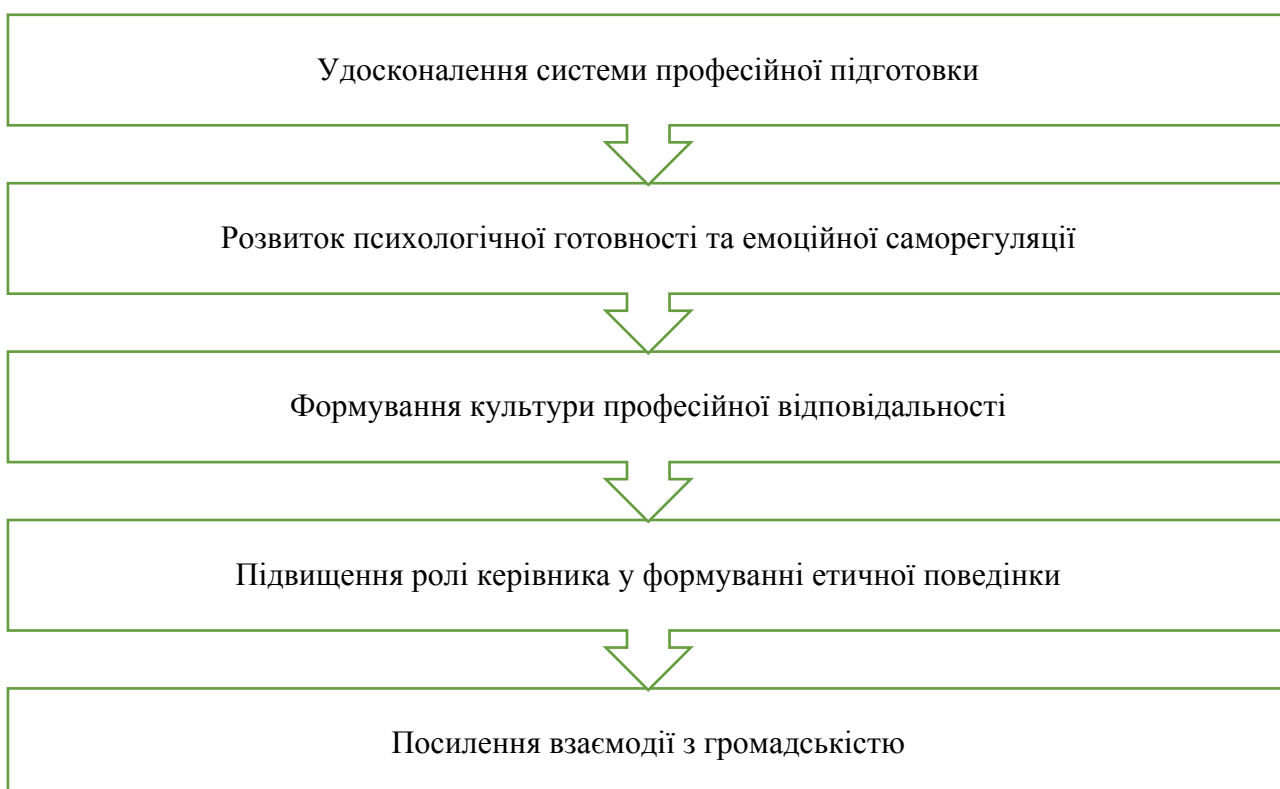
Аналіз даних, поданих у таблиці 3.1, свідчить про виражену позитивну динаміку етичної та професійної поведінки поліцейських після проходження корекційно-розвивальної програми. До початку програми більшість респондентів демонстрували низький або середній рівень сформованості етичної поведінки, що проявлялося у труднощах самоконтролю, емоційній напруженості, формальному дотриманні етичних норм, низькому рівні емпатії та залежності від зовнішнього контролю. Середні показники рівня сформованості етичної та професійної поведінки до програми коливалися в межах від 35 % до 55 % у більшості учасників, що вказує на нестійкий і ситуативний характер етичних проявів. Після реалізації корекційно-розвивальної програми у всіх 15 респондентів зафіксовано зростання рівня етичної та професійної поведінки. Найбільш помітні зміни спостерігаються у респондентів із початково низькими показниками, зокрема у тих, хто мав труднощі саморегуляції, імпульсивні реакції у стресових ситуаціях і низьку емпатію. Показники рівня після програми зросли до 65–75 %, що свідчить про формування навичок самоконтролю, більш стриманої поведінки, усвідомленого дотримання етичних норм і гуманнішого ставлення до громадян. У респондентів із середнім рівнем етичної поведінки до програми відзначається перехід до більш стабільних і усвідомлених форм професійної поведінки. Зокрема, зросли показники моральної саморегуляції, відповідального прийняття рішень, конструктивної комунікації та рефлексії власних дій, що підтверджується підвищенням рівня до 75–80 %. Це свідчить про закріплення етичних норм не лише на поведінковому, а й на особистісному рівні.

Навіть у респондентів із початково високими показниками етичної та професійної поведінки (респонденти 14 і 15) після проходження програми спостерігається подальше зростання рівня до 85–90 %, що проявляється у закріпленні позитивних навичок, підвищенні відповідальності та стабільності моральної поведінки. Це підтверджує не лише корекційний, а й розвивальний характер програми. Отже, результати аналізу таблиці 3.1 дозволяють зробити висновок, що корекційно-розвивальна програма є ефективною, оскільки

забезпечує суттєве підвищення рівня етичної та професійної поведінки поліцейських, сприяє розвитку саморегуляції, емпатії, емоційної стійкості та усвідомленого дотримання професійної етики. Отримані дані підтверджують доцільність упровадження програми у систему психологічного супроводу та професійної підготовки працівників поліції.

3.3. Практичні рекомендації щодо формування етичної та професійної поведінки поліцейських

Формування етичної та професійної поведінки поліцейських є безперервним і системним процесом, що охоплює всі етапи професійного становлення правоохоронця та не обмежується рамками початкової підготовки. Воно має здійснюватися вже на етапі професійного навчання, коли закладаються базові уявлення про соціальну місію поліції, моральну відповідальність за виконання службових повноважень і значення дотримання етичних норм у взаємодії з громадянами. Саме в цей період відбувається первинне засвоєння професійно-етичних стандартів, формування ціннісних орієнтацій і професійної ідентичності майбутнього поліцейського.

Удосконалення системи професійної підготовки поліцейських є одним із ключових напрямів формування їхньої етичної та професійної поведінки. З огляду на специфіку правоохоронної діяльності, яка передбачає постійну взаємодію з громадянами, прийняття відповідальних рішень у складних і часто стресових ситуаціях, особливої уваги набуває посилення етичної складової у програмах первинної підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських.

Навчальні курси повинні бути спрямовані не лише на засвоєння нормативно-правових актів, а й на формування внутрішніх моральних переконань, професійних цінностей і відповідального ставлення до виконання службових обов'язків. Зокрема, важливим є систематичне вивчення професійної етики поліцейського, стандартів службової поведінки, принципів законності, справедливості, гуманізму та поваги до прав і свобод людини. Це сприятиме усвідомленню поліцейськими соціальної значущості своєї діяльності та підвищенню рівня правової культури. Ефективним методом формування етичної свідомості є використання кейс-методів, що передбачають аналіз реальних або змодельованих службових ситуацій, пов'язаних із моральним вибором, конфліктом інтересів, перевищенням службових повноважень або порушенням етичних норм. Обговорення таких ситуацій у навчальному процесі дає змогу розвивати навички критичного мислення, відповідального прийняття рішень і прогнозування наслідків власних дій[43, с.326] .

Крім того, доцільним є організація групових дискусій і тренінгових занять, під час яких поліцейські мають можливість обговорювати наслідки неетичної поведінки для особистої професійної репутації, авторитету підрозділу та рівня довіри суспільства до Національна поліція України. Такий підхід сприяє формуванню відповідального ставлення до дотримання етичних стандартів і усвідомленню важливості моральної бездоганності в професійній діяльності. Розвиток психологічної готовності та емоційної саморегуляції є необхідною умовою ефективної та етичної діяльності поліцейських, оскільки їхня професія пов'язана з високим рівнем психоемоційного навантаження, ризиком виникнення стресових і кризових ситуацій, а також постійним контактом із

конфліктними або агресивними громадянами. За відсутності належної психологічної підготовки такі умови можуть призводити до професійних деформацій, емоційного вигорання та порушень етичної поведінки.

З метою запобігання зазначеним негативним явищам доцільно впроваджувати систематичні тренінги з розвитку емоційного інтелекту, самоконтролю та стресостійкості. Особливу увагу слід приділяти розвитку навичок саморегуляції у ситуаціях підвищеної напруги. Важливим компонентом психологічної підготовки є навчання поліцейських ефективних технік керування емоціями у конфліктних і кризових ситуаціях. Це можуть бути методи дихальної релаксації, когнітивного переосмислення ситуації, контролю імпульсивних реакцій, а також прийоми деескалації конфлікту. Засвоєння таких технік сприяє зниженню рівня агресивності, підвищенню толерантності та дотриманню норм професійної етики під час виконання службових обов'язків. Крім того, доцільно забезпечити регулярну психологічну підтримку та консультивання особового складу, зокрема шляхом діяльності психологічних служб у підрозділах поліції. Своєчасна психологічна допомога дає змогу виявляти ознаки емоційного виснаження, попереджати розвиток професійного вигорання та сприяти збереженню психологічного здоров'я поліцейських, що безпосередньо впливає на рівень їхньої етичної та професійної поведінки[51] .

Формування культури професійної відповідальності є важливим складником становлення етичної та професійної поведінки поліцейських, оскільки саме відповідальність виступає внутрішнім регулятором дотримання моральних норм і службової дисципліни. Особливого значення набуває створення таких умов, за яких етичні норми не сприймаються як формальні вимоги чи зовнішній контроль, а стають особистісною цінністю та внутрішньою потребою поліцейського. Ефективним засобом формування професійної відповідальності є запровадження системи наставництва, у межах якої досвідчені співробітники передають молодшим колегам не лише професійні знання та навички, а й зразки етичної поведінки, відповідального ставлення до виконання службових обов'язків і взаємодії з громадянами. Особистий приклад наставника

має значний виховний потенціал, оскільки сприяє засвоєнню моральних норм через наслідування та практичний досвід.

Таблиця 3.2

Практичні рекомендації щодо формування етичної та професійної поведінки
поліцейських

Напрямок формування	Зміст практичних рекомендацій	Очікуваний результат
Розвиток ціннісно-мотиваційної сфери	Запровадження тренінгів із професійних цінностей, усвідомлення соціальної місії поліції, обговорення етичних дилем і моральних наслідків службових рішень	Формування орієнтації на служіння суспільству, внутрішнє прийняття етичних норм
Формування моральної саморегуляції	Навчання навичкам самоконтролю, рефлексії власних дій, аналізу поведінки в стресових і конфліктних ситуаціях	Зниження імпульсивних реакцій, підвищення усвідомленості професійної поведінки
Розвиток емпатії та комунікативної культури	Проведення рольових ігор «поліцейський – громадянин», тренування активного слухання, розвиток толерантності до різних соціальних груп	Підвищення якості взаємодії з громадянами, зменшення конфліктності
Формування етично виваженого прийняття рішень	Аналіз реальних професійних кейсів, робота з моральними дилемами, прогнозування наслідків альтернативних дій	Розвиток відповідального прийняття рішень у складних службових ситуаціях
Розвиток емоційної стійкості	Навчання технікам управління стресом, релаксаційним і дихальним вправам, психоедукація щодо профілактики вигорання	Підвищення психологічної стійкості, зниження ризику професійного вигорання
Профілактика професійної деформації	Регулярні психологічні заняття, супервізії, обговорення складних емоційних ситуацій служби	Збереження гуманістичної спрямованості особистості поліцейського
Підвищення	Ознайомлення з етичними стандартами,	Узгодження правових і

правової та етичної обізнаності	Правилами етичної поведінки поліцейських, обговорення практики їх застосування	моральних аспектів професійної діяльності
Розвиток партнерської взаємодії з громадськістю	Залучення до програм громадського партнерства, співпраця з громадськими організаціями та місцевими громадами	Зростання довіри населення до поліції, формування позитивного іміджу
Наставництво та позитивні приклади	Використання досвіду авторитетних співробітників, наставництво молодих поліцейських	Закріплення зразків етичної та професійної поведінки
Рефлексія та оцінювання результатів	Самооцінка, групові обговорення змін у професійній поведінці, повторна психологічна діагностика	Усвідомлення особистісного зростання та стабільність етичних проявів

Важливою умовою формування культури відповідальності є заохочення доброчесності, чесності та поваги до громадян шляхом морального й професійного стимулювання. Це може реалізовуватися через публічне визнання етичних вчинків, позитивну оцінку діяльності, подяки, нагороди, а також створення умов для професійного зростання поліцейських, які демонструють високий рівень етичної культури. Такий підхід сприяє утвердженню позитивних моделей поведінки в колективі. Водночас важливо забезпечувати невідворотність відповідальності за порушення норм професійної етики. Чітке й послідовне реагування на неетичні дії, незалежно від посади чи стажу працівника, формує уявлення про справедливість і законність, знижує рівень толерантності до порушень та сприяє зміцненню дисципліни. Поєднання заохочення та відповідальності створює збалансовану систему впливу на поведінку поліцейських[47, с.501].

Керівники підрозділів відіграють визначальну роль у формуванні етичної та професійної поведінки поліцейських, оскільки саме від стилю управління, особистих моральних якостей і управлінських рішень залежить морально-психологічний клімат у колективі. Керівник виступає не лише організатором службової діяльності, а й моральним авторитетом, приклад якого значною мірою

визначає поведінкові стандарти підлеглих. Управлінська діяльність керівника має ґрунтуватися на принципах справедливості, відкритості та поваги до особового складу. Справедливий розподіл службових завдань, об'єктивна оцінка результатів діяльності, відсутність упередженості та фаворитизму сприяють формуванню довіри до керівництва та підвищують мотивацію поліцейських до дотримання етичних норм. Важливим завданням керівника є здійснення регулярного моніторингу етичної та професійної поведінки підлеглих. Такий моніторинг має включати аналіз службових ситуацій, скарг громадян, результатів дисциплінарної практики, а також індивідуальні бесіди з працівниками. Своєчасне виявлення проблем у поведінці поліцейських дає змогу запобігати серйозним порушенням і коригувати поведінку на ранніх етапах. Особливу увагу слід приділяти формуванню атмосфери довіри й взаємоповаги у колективі. Підтримка відкритого діалогу, готовність керівника вислухати підлеглих, врахування їхньої думки під час прийняття управлінських рішень сприяють зниженню рівня напруженості та конфліктності. Така атмосфера створює сприятливі умови для морального розвитку особового складу та утвердження етичних стандартів у діяльності Національна поліція України[24].

Посилення взаємодії поліцейських із громадськістю є важливим чинником формування етичної та професійної поведінки, оскільки саме у процесі безпосереднього спілкування з населенням реалізуються моральні принципи служіння суспільству, поваги до прав і свобод людини, толерантності та відповідальності. Рівень довіри громадян до правоохоронних органів значною мірою залежить від якості комунікації, коректності поведінки та здатності поліцейських діяти в інтересах громади. З цією метою доцільно систематично розвивати навички ефективної комунікації з громадянами, зокрема вміння слухати, чітко та зрозуміло доносити інформацію, пояснювати правові підстави своїх дій, а також демонструвати повагу й емпатію під час спілкування. Особливу увагу слід приділяти підготовці поліцейських до комунікації в конфліктних, кризових і емоційно напружених ситуаціях, що дає змогу запобігати ескалації конфліктів і знижувати рівень соціальної напруги[35].

Важливим напрямом посилення взаємодії з громадськістю є залучення поліцейських до програм громадського партнерства, які передбачають співпрацю з органами місцевого самоврядування, закладами освіти, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами. Участь у таких програмах сприяє формуванню у поліцейських відповідального ставлення до потреб громади, підвищує рівень відкритості правоохоронної діяльності та сприяє зміцненню взаємної довіри між поліцією і населенням. Окрему увагу слід приділяти формуванню у поліцейських орієнтації на служіння суспільству як ключової професійної цінності. Усвідомлення своєї ролі як захисника прав, свобод і безпеки громадян сприяє розвитку моральної відповідальності, гуманістичного світогляду та високих етичних стандартів поведінки. Така орієнтація має підтримуватися як у процесі професійної підготовки, так і в повсякденній службовій діяльності через позитивні приклади, суспільне визнання та зворотний зв'язок від громадян[41, с.77]. Загалом посилення взаємодії з громадськістю сприяє формуванню партнерської моделі правоохоронної діяльності, у межах якої Національна поліція України розглядається не як каральний орган, а як інституція, що працює в інтересах громади. Реалізація цього напрямку позитивно впливає на рівень етичної культури поліцейських, підвищує ефективність їхньої професійної діяльності та зміцнює довіру суспільства до правоохоронних органів. Реалізація запропонованих практичних рекомендацій сприятиме підвищенню рівня етичної та професійної поведінки поліцейських, зміцненню їхньої психологічної стійкості, формуванню відповідального ставлення до службових обов'язків та зростанню довіри громадян до Національна поліція України. Комплексний і системний підхід до цього процесу є запорукою ефективною та гуманістично орієнтованою правоохоронної діяльності.

Висновки до 3 розділу

У третьому розділі кваліфікаційної роботи здійснено теоретичне обґрунтування, практичну реалізацію та оцінку ефективності корекційно-розвивальної програми формування етичної та професійної поведінки поліцейських, розробленої з урахуванням результатів теоретичного аналізу та даних емпіричного дослідження. Встановлено, що корекційно-розвивальна програма має комплексний характер і спрямована на розвиток ключових психологічних чинників етичної та професійної поведінки, зокрема мотиваційно-ціннісної сфери, моральної самосвідомості, емоційно-вольової регуляції, комунікативної компетентності та професійної ідентичності поліцейських. Програма побудована на засадах системності, поетапності та практичної спрямованості, що забезпечує її відповідність специфіці професійної діяльності правоохоронців і реальним умовам служби. Результати впровадження програми засвідчили позитивну динаміку показників етичної та професійної поведінки у поліцейських, які брали участь у корекційно-розвивальній роботі.

Порівняльний аналіз результатів до і після реалізації програми підтвердив її ефективність, оскільки в експериментальній групі спостерігалось зменшення кількості осіб з низьким рівнем етичної та професійної поведінки та збільшення частки поліцейських із середнім і високим рівнем зазначених показників. Це свідчить про можливість цілеспрямованого психологічного впливу на формування етичних установок і професійно значущих якостей особистості поліцейського. Розроблені практичні рекомендації щодо формування етичної та професійної поведінки поліцейських мають прикладне значення та можуть бути використані в системі професійної підготовки, підвищення кваліфікації й психологічного супроводу працівників поліції. Таким чином, результати третього розділу підтверджують доцільність і ефективність корекційно-розвивальної програми як важливого засобу формування етичної та професійної поведінки поліцейських та обґрунтовують необхідність її подальшого впровадження й удосконалення у практиці діяльності органів Національної поліції України.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було здійснено комплексне теоретико-емпіричне дослідження психологічних засад етичної та професійної поведінки поліцейських, що дало змогу сформулювати узагальнені висновки та підтвердити досягнення поставленої мети й виконання завдань дослідження. У результаті теоретичного аналізу встановлено, що етична та професійна поведінка поліцейських є складним інтегративним утворенням, яке поєднує моральну свідомість, ціннісно-мотиваційну сферу, професійну самосвідомість, емоційно-вольову регуляцію та реальні поведінкові прояви у службовій діяльності. У психологічній науці етична поведінка розглядається не лише як зовнішнє дотримання нормативних вимог, а як внутрішньо прийнята система моральних переконань, що регулює вчинки особистості навіть за відсутності зовнішнього контролю. Для поліцейських це має особливе значення, оскільки їх професійна діяльність пов'язана з реалізацією владних повноважень, високим рівнем відповідальності та постійною взаємодією з громадянами в умовах підвищеного ризику й стресу.

З'ясовано, що професійна поведінка поліцейського нерозривно пов'язана з етичною складовою та визначається не лише рівнем правових знань і професійної компетентності, а й сформованістю моральних якостей особистості. Етичні принципи виступають внутрішнім регулятором професійних дій, забезпечують гуманістичну спрямованість служби, запобігають зловживанню владою та сприяють дотриманню прав і свобод людини. Теоретичний аналіз наукових підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволив зробити висновок, що зріла етично-професійна поведінка ґрунтується на внутрішніх переконаннях, розвитку моральної відповідальності, здатності до рефлексії та самоконтролю. У роботі визначено основні психологічні чинники формування етичної поведінки поліцейських. До них належать ціннісно-мотиваційна сфера, рівень моральної свідомості, емоційно-вольова регуляція, професійна самосвідомість, соціально-психологічне середовище та розвиток емпатії й комунікативної компетентності. Доведено, що саме цілісний розвиток цих

чинників забезпечує стійку, усвідомлену й соціально відповідальну етичну поведінку. За відсутності належного розвитку хоча б одного з компонентів зростає ризик професійної деформації, емоційного вигорання та формального ставлення до виконання службових обов'язків.

Встановлено, що публічний характер служби, необхідність швидкого прийняття рішень у складних і часто непередбачуваних ситуаціях, підвищене психологічне навантаження та постійний соціальний контроль істотно посилюють значення моральних орієнтирів у професійній діяльності. Етична поведінка в таких умовах виконує не лише регулятивну, а й превентивну функцію, запобігаючи конфліктам, професійним помилкам і порушенням прав людини. Водночас доведено, що належний рівень етичної підготовки сприяє формуванню професійної честі, відповідальності, дисциплінованості та довіри з боку суспільства.

Результати емпіричного дослідження засвідчили загалом достатньо високий рівень усвідомлення поліцейськими значущості професійної етики та моральних засад службової діяльності. Більшість респондентів визнає професійну етику важливою складовою роботи поліцейського, відчуває особисту відповідальність за наслідки своїх дій і вважає справедливістю та повагу до людської гідності ключовими принципами професійної поведінки. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, пов'язаних із труднощами дотримання етичних норм у стресових і конфліктних ситуаціях, впливом емоційного напруження на характер професійної взаємодії та недостатнім рівнем емоційної стійкості в окремої частини респондентів. Аналіз показників ціннісних орієнтацій дозволив встановити, що для значної частини поліцейських провідними є гуманістичні та соціально значущі цінності, однак у деяких випадках спостерігається зниження пріоритетності моральних орієнтирів під впливом професійного стресу та організаційних чинників. Дослідження рівня моральної саморегуляції засвідчило, що більшість респондентів здатна керуватися внутрішніми моральними переконаннями, проте потребує подальшого розвитку навичок самоконтролю та рефлексії. Результати

діагностики емпатії та емоційної стійкості підтвердили важливість цих психологічних характеристик для забезпечення коректної, гуманної та неупередженої взаємодії з громадянами.

Отримані емпіричні дані обґрунтували доцільність розроблення та впровадження корекційно-розвивальної програми, спрямованої на формування етичної та професійної поведінки поліцейських. Реалізація такої програми сприяє підвищенню рівня моральної саморегуляції, розвитку емоційної стійкості, емпатії, професійної самосвідомості та усвідомленого ставлення до етичних норм служби. Оцінка ефективності програми показала позитивну динаміку показників етичної та професійної поведінки, зниження проявів емоційної напруженості та підвищення готовності поліцейських до морально виважених дій у складних службових ситуаціях.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських, у розробленні навчальних курсів, тренінгів і програм психологічного забезпечення службової діяльності. Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому вивченні механізмів профілактики професійної деформації, емоційного вигорання та розробленні довготривалих програм підтримання етичної та професійної стійкості працівників поліції в умовах сучасних соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Професійна етика поліцейського : наук.-практ. посіб. Харків : Золота миля, 2017. 294 с.
2. Барабаш О. О., Солодкевич В. І. Професійна етика у правоохоронній діяльності України: національні тенденції та зарубіжний досвід. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції : матеріали доповідей учасників VII-го Всеукраїнського круглого столу. Львів, 2021. С. 21–26.
3. Бесчасний В. М., Кононенко Т. В., Сабельникова Т. М. Етикет і професійна етика поліцейського. Київ : ВД «Дакор», 2019. 216 с.
4. Бойчук С. Психологічні особливості реагування на складній ситуації поліцейськими-спецпризначенцями. Знання, освіта, право, управління. 2023. № 2 (54). С. 80–86.
5. Брусакова О. В., Гетьманець О. П. Правила етичної поведінки поліцейських як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Forum Prava. 2025. № 1 (81). С. 83–89. URL: https://forumprava.pp.ua/files/083-089-2025-1-FP-Brusakova,Hetmanets_11.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
6. Буланова Ю. М. Місце правил етичної поведінки в системі джерел службового права. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1(22). Т. 4. С. 8–12.
7. Василевська Т. Е. Етика в публічній службі : підручник. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
8. Власенко С. Б. До проблеми формування професійної етики працівників Національної поліції України. 2020. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4c48482f-71b6-408f-86d1-db722df6515c/content> (дата звернення: 10.01.2026).
9. Гладчук Д. І. Деонтологічні засади поліцейської діяльності: зміст, сучасні вітчизняні стандарти. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С. 10–14. URL: http://www.jes.nuoua.od.ua/archive/4_2020/4.pdf (дата звернення: 10.01.2026).

10. Гура Г. Н. Толерантність до невизначеності як чинник ухвалення рішень та стресової адаптації керівників бізнесу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 2023. Випуск 2. С. 39–49.
11. Даниленко Ю. С. Правила етичної поведінки державних службовців: поняття і сутність. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2019. Вип. 2. С. 52–63.
12. Джумагельдієва Г. Д., Сергієнко Л. В., Сергієнко І. Г. Механізм формування етичного кодексу в системі державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. С. 125–129.
13. Джурська А. В., Джурський В. В. Право працівників поліції на повагу до їхньої гідності під час виконання службових обов'язків. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 1 (17). С. 90–97.
14. Дунець Л. М., Павліченко А. П. Особливості професійного спілкування майбутніх працівників поліції. Актуальні проблеми психології. 2019. Том 1. Вип. 54. С. 3–8.
15. Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Rec(2001)10, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
16. Євдокімова О. О. Психологічні детермінанти успішності професійної діяльності працівників правоохоронних органів. Право і Безпека. 2012. № 1 (43). С. 217–221.
17. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.
18. Коширець В., Майструк Д. Копінг-поведінка співробітників патрульної поліції. 2021. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/22/66/507> (дата звернення: 10.01.2026).

19. Котелюх М. Розвиток етичної та естетичної складових професіоналізму поліцейських. Молодий вчений. 2018. № 12 (64). С. 103–105. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-27>
20. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 226 с.
21. Крашеннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції : навч. посібник. Дніпро : Адверта, 2017. 107 с.
22. Масюк Л. Я. Правове регулювання правил етичної поведінки поліцейських та місце адміністративного законодавства в ньому. Вісник Академії цивільного захисту України. 2025. С. 544–555. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/276/27> (дата звернення: 10.01.2026).
23. Мельник Т., Кобелянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень : словник-довідник. Київ : Логос, 2020. 239 с. URL: https://ngu.gov.ua/sites/default/files/slovnyk-dovidnyk_gender_u_terminah_pravovyh_aktah_i_praktyci_peretvoren_2020.pdf (дата звернення: 10.01.2026).
24. Мердова О. М., Шишкарьова О. Г. Громадськість та медіа як суб'єкти контролю за дотриманням поліцейськими професійної етики. Правовий часопис Донбасу. 2025. № 2. С. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-27>
25. Новікова О. О., Пономаренко К. В. Особливості комунікативної компетентності працівників поліції. Правовий часопис. 2018. № 3 (64). С. 164–168.
26. Основні принципи професійної етики поліцейського : пам'ятка В. М. Кравець та ін. ; за наук. ред. М. В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 48 с.

27. Основи професійної етики та естетичної культури: до проведення масових заходів та спортивних змагань : навч. посіб. за заг. ред. Петрової Г. М., Кумеди Т. А. Київ : КНТ, 2012. 192 с.
28. Павлишин О. В., Кравчук О. В., Лев О. Р. Антропологічно-правові виміри професійної деформації моральної свідомості працівників Національної поліції України. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 2 (18). Київ : НАВС. С. 71–80.
29. Пам'ятка працівника Національної поліції України : Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських уклад.: Клименко І. В. та ін. Харків : ХНУВС, 2017. 52 с.
30. Перцова Т. С. Правила етичної поведінки: деякі правові питання. Держава та регіони. Серія: Право. 2022. № 2 (76). С. 182–185.
31. Петрова Г. Деонтологічні засади службової діяльності: Службовий етикет правоохоронця (поліцейського) : пам'ятка. Київ : НАВС, 2015. 100 с.
32. Петрова Г. М. Основні цінності й принципи професійної етики поліцейського. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 1 (19). С. 32–43.
33. Петровська І. Психологічні концепції процесу прийняття рішень. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 9. С. 196–201.
34. Пискун Д. А. Сутність і структура професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції. Наука і техніка сьогодні. 2024. Вип. 5(33). С. 815–826. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)-815-826](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-815-826)
35. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19> (дата звернення: 10.01.2026).
36. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16> (дата звернення: 10.01.2026).

37. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.01.2026).
38. Професійна етика персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України : навч. посібник / уклад. І. В. Дорошенко. Біла Церква, 2019. 73 с. URL: <https://i-rc.org.ua/files/PPD-posibnyk-etyka.pdf> (дата звернення: 10.01.2026).
39. Професійна етика. Основи професійної етики працівників правоохоронних органів. Кодекс професійної етики поліцейського. URL: https://arm.naiuu.kiev.ua/books/profesiina_etyka/info/lec_pep.html (дата звернення: 10.01.2026).
40. Руденко М. М. Об'єкт адміністративно-правових відносин забезпечення організації та діяльності МВС України. Київський часопис права. 2023. № 3. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.15>
41. Свічкарьова Я. В. Професійна етика у діяльності правоохоронних органів. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право. 2023. Т. 2. Вип. 76. С. 75–78. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281480/275716> (дата звернення: 10.01.2026).
42. Серих О. В. Професійна етика державних службовців: поняття, особливості. Нове українське право. 2021. Вип. 4. С. 104–111.
43. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підручник. Харків : Еспада, 2008. 400 с.
44. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство за заг. ред. О. А. Банчука. Київ : Москаленко О. М., 2013. 588 с.
45. Трофименко В. А. Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідна частина законодавчого забезпечення їхньої співпраці із суспільством. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 4 (35). С. 175–185. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/viewFile/119656/130878> (дата звернення: 10.01.2026).

46. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 14–18. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/22.pdf> (дата звернення: 10.01.2026).
47. Швець Д. В. Психологічні та правові засади формування особистості поліцейського в Україні : монографія. Харків : Майдан, 2018. 518 с.
48. Gutman A. Legal Issues Related to Hiring and Promotion of Police Officers. Handbook of Police Psychology. 2019. P. 72–93.
49. Professional Skills and Competencies of Future Police Officers I. Bondarenko et al. International Journal of Applied Exercise Physiology. 2020. Vol. 9, No. 5. Pp. 35–43. URL: <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/975> (дата звернення: 10.01.2026).
50. Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer O. Yevdokimova et al. International Journal of Applied Exercise Physiology. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 120–133. URL: <http://ijaep.com/Journal/755-Article%20File-2408-1-2-20200104.pdf> (дата звернення: 10.01.2026).
51. The New Police Training System: Psychological Aspects D. Shvets et al. Postmodern Openings. 2020. Vol. 11, Iss. 1. Pp. 200–217. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча

Інструкція: «Зараз вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання — розкласти їх у порядку значимості для вас, за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки й вибравши ту, котра для вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і помістіть слідом за першою. Те ж проробіть із усіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію».

Порядок проведення. Для подолання зазначених недоліків методики й більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію й дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки. Приміром, після основної серії можна попросити випробуваного ранжувати картки, відповідаючи на наступні запитання.

В якому порядку й у якому ступені (у відсотках) реалізовані дані цінності у вашому житті?

- Як би ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?
- Як, на ваш погляд, це зробила б ідеальна, досконала людина?
- Як зробило б це, на вашу думку, більшість людей?
- Як це зробили б ви 5 або 10 років тому? Через 5 або 10 років?
- Як ранжували б картки близькі вам люди? І т. д. у залежності від цілей

дослідження

Стимульний матеріал до методики М. Рокіча

(Номер проставляється на зворотному боці картки.)

Список А (термінальні цінності)

- 1а. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).
  - 2а. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).
  - 3а. Здоров'я (фізичне й психічне).
  - 4а. Цікава робота.
  - 5а. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).
  - 6а. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).
  - 7а. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).
  - 8а. Наявність гарних і вірних друзів.
  - 9а. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).
  - 10а. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).
  - 11а. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).
  - 12а. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).
  - 13а. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).
  - 14а. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).
  - 15а. Щасливе сімейне життя.
  - 16а. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).
  - 17а. Творчість (можливість творчої діяльності). 18а. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).
- Список Б (інструментальні цінності)
16. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.
  26. Вихованість (гарні манери).

36. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).
46. Життєрадісність (почуття гумору).
56. Ретельність (дисциплінованість).
66. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).
76. Непримиренність до недоліків у собі й інших.
86. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).
96. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).
106. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).
116. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
126. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.
136. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).
146. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).
156. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).
166. Чесність (правдивість, щирість).
176. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).
186. Чуйність (дбайливість).

Обробка й аналіз результатів

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їхнє угруповання випробуванням у змістовні блоки. Так, наприклад, можна виділити «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні, цінності спілкування, цінності справи, індивідуалістичні й конформістські, а також альтруїстичні цінності, цінності самоствердження, прийняття інших і т. д.

Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити або несформованість у випробуваного системи цінностей, або нещирість відповідей.

КЛЮЧ

Система цінностей		Список А Термінальні цінності						Список Б Інструментальні цінності					
1	Особистісні	2a	3a	6a	12a	15a	18a	16	26	46	96	116	166
	Суспільні	1a	5a	8a	13a	14a	16a	66	76	126	146	156	186
	Професійні	4a	7a	9a	10a	Па	17a	36	56	86	106	136	176
	(відображують самореалізацію суб'єкта)												
2	Самоствердження	2a	3a	9a	12a	16a	18a	36	66	86	116	126	166
	Спілкування	1a	5a	6a	8a	13a	15a	16	46	76	146	156	186
	Справи	4a	7a	10a	Па	14a	17a	26	56	96	106	136	176
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3	Індивідуалістичні	1a	3a	9a	12a	14a	17a	36	66	96	126	136	166
	Конформістські	4a	6a	7a	8a	13a	18a	26	46	56	86	116	176
	Альтруїстичні	2a	5a	10a	11a	15a	16a	16	76	106	146	156	186
(спрямованість в системі міжособистісних відносин)													

ДОДАТОК Б

МЕТОДИКА «ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕМПАТІЇ» (І. М. ЮСУПОВ)

Інструкція. Для виявлення рівня емпатії необхідно, висловивши згоду (незгоду) з кожним з 36 тверджень, оцінювати відповіді наступним чином: при відповіді «не знаю» - 0 балів, «ні, ніколи» - 1, «іноді» - 2, «часто» - 3, «майже завжди» - 4, «так, завжди» - 5 балів (відповідати потрібно на всі пункти).

Текст опитувальника

1. Мені більше подобаються книги про подорожі, ніж книги із серії «Життя видатних людей».
2. Дорослих дітей дратує турбота батьків.
3. Мені подобається розмірковувати про причини успіхів і невдач інших людей.
4. Серед всіх музичних телепередач надаю перевагу «Сучасні ритми».
5. Надмірну дратівливість і несправедливі закиди хворого треба терпіти, навіть якщо вони тривають роками.
6. Хворій людині можна допомогти навіть словом.
7. Стороннім людям не слід втручатися в конфлікт між двома особами.
8. Старі люди, як правило, образливі безпричинно.
9. Коли я в дитинстві слухав сумну історію, на мої очі самі по собі наверталися сльози.
10. роздратованому стані моїх батьків впливає на мій настрій.
11. Я байдужий до критики на мою адресу.
12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами,
13. Я завжди прощав все батькам, навіть якщо вони були неправі.
14. Якщо кінь погано тягне, її треба бити.
15. Коли я читаю про драматичні події в житті людей, то відчуваю, ніби це відбувається зі мною.
16. Батьки ставляться до своїх дітей справедливо.

17. Бачачи сваряться підлітків або дорослих, я втручаюся.
18. Я не звертаю уваги на поганий настрій своїх батьків.
19. Я довго спостерігаю за поведінкою тварин, відкладаючи інші справи.
20. Фільми і книги можуть викликати сльози тільки у несерйозних людей.
21. Мені подобається спостерігати за виразом облич і поведінкою незнайомих людей.
22. У дитинстві я приводив додому бездомних кішок і собак.
23. Всі люди необґрунтовано озлоблені.
24. Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться вгадати, як складеться його життя.
25. У дитинстві молодші за віком ходили за мною по п'ятах.
26. Побачивши покаліченого тваринного я намагаюся йому чим-небудь допомогти.
27. Людині легше, якщо уважно вислухати його скарги.
28. Побачивши вуличне подія, я намагаюся не потрапляти в число свідків.
29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу або розвагу.
30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій свого господаря.
31. З скрутної конфліктної ситуації людина повинна виходити самостійно.
32. Якщо дитина плаче, на то є свої причини.
33. Молодь повинна завжди задовольняти будь-які прохання і дивацтва людей похилого віку.
34. Мені хотілося розібратися, чому деякі мої однокласники були так замислені.
35. Безпритульних домашніх тварин слід відловлювати і знищувати.
36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.

Обробка результатів. Підраховується сума балів. Але колись потрібно перевірити ступінь відвертості обстежуваного. Якщо він відповів «не знаю» на

затвердження 3, 9, 11, 13, 23, 36 і «так, завжди» на затвердження 11, 13, 15 і 27, це свідчить про його бажання виглядати краще і про недостатню відвертості. Результатам тестування можна довіряти, якщо опитуваний дав не більш трьох нещирих відповідей.

Висновки. При сумі від 82 до 90 балів у людини дуже високий рівень емпатії, від 63 до 81 - високий, від 37 до 62 - середній, від 12 до 36 балів - низький, 11 балів і менше - дуже низький рівень емпатії.

ДОДАТОК В

**Тренінгова програма формування етичної та професійної поведінки
поліцейських**

Тренінгова робота мала поетапний характер і будувалася за принципом логічної послідовності. Кожне заняття включало інтерактивні ігри та практичні вправи, спрямовані на активне залучення учасників і закріплення етичних і професійних навичок.

Тренінг 1. Усвідомлення професійної ролі та етичних цінностей

Ігри та вправи:

- гра-знайомство «Очікування від професії»;
- мозковий штурм «Яким має бути сучасний поліцейський»;
- вправа «Моя місія як поліцейського»;
- рефлексивна вправа «Професійна гордість».

Тренінг 2. Формування ціннісно-мотиваційної сфери

Ігри та вправи:

- вправа «Ціннісний вибір»;
- робота з картами професійних і життєвих цінностей;
- групова дискусія «Конфлікт цінностей у службовій діяльності»;
- вправа «Мотиви мого вибору».

Тренінг 3. Моральна саморегуляція та самоконтроль

Ігри та вправи:

- вправа «Стоп-реакція»;
- рольова гра «Службова провокація»;
- вправа самостереження «Моя емоційна реакція»;
- міні-дискусія «Імпульс чи усвідомлений вибір».

Тренінг 4. Прийняття етично виважених рішень

Ігри та вправи:

- кейс-гра «Моральна дилема поліцейського»;
- вправа «Дерево рішень»;

- групове моделювання професійної ситуації;
- вправа «Наслідки вибору».

Тренінг 5. Розвиток емпатії та комунікативної культури

Ігри та вправи:

- рольова гра «Поліцейський – громадянин»;
- вправа «Активне слухання»;
- гра «Зміна ролей»;

Тренінг 6. Деескалація конфліктів та управління агресією

Ігри та вправи:

- ділова гра «Конфліктна ситуація»;
- вправа «Контроль емоцій»;
- рольова гра «Провокація без агресії»;
- вправа «Спокійна відповідь».

Тренінг 7. Емоційна стійкість і профілактика професійного вигорання

Ігри та вправи:

- вправа «Стрес-фактори служби»;
- дихальна техніка «Квадрат спокою»;
- релаксаційна вправа «Відновлення ресурсу»;
- вправа «Мій психологічний резерв».

Тренінг 8. Інтеграція досвіду та рефлексія

Ігри та вправи:

- вправа «Мій професійний ресурс»;
- групова рефлексивна гра «Що я беру із собою»;
- вправа «План професійного розвитку»;
- підсумкове коло зворотного зв'язку.

Застосування ігор та вправ сприяло активному включенню учасників у корекційно-розвивальний процес, формуванню усвідомленого ставлення до професійної поведінки та закріпленню етичних і професійних навичок у практичній діяльності.

ДОДАТОК Г

Методика визначення рівня емоційної стійкості (Айзенка)

1. Чи часто ви відчуваєте потяг до нових вражень, до того щоб відволіктися, відчувати сильні відчуття?
а) так б) ні
2. Чи часто ви відчуваєте, що потребуєте друзів, які можуть вас зрозуміти, підбадьорити чи поспівчувати?
а) так б) ні
3. Чи вважаєте ви себе безтурботною людиною?
а) так б) ні
4. Чи важко вам відмовлятися від своїх намірів?
а) так б) ні
5. Чи обмірковуєте ви свої справи не поспішаючи і волієте зачекати, перш ніж діяти?
а) так б) ні
6. Чи завжди ви стримуєте свої обіцянки, навіть якщо це вам не вигідно?
а) так б) ні
7. Чи часто у вас бувають спади та підйоми настрою?
а) так б) ні
8. Чи швидко ви зазвичай дієте і говорите, чи не витрачаєте багато часу на обмірковування?
а) так б) ні
9. Чи виникало у вас колись почуття, що ви нещасні, хоча жодної серйозної причини для цього не було?
а) так б) ні
10. Чи правда, що на спір ви здатні зважитися на все?
а) так б) ні
11. Чи соромитеся ви, коли хочете познайомитися з людиною протилежної статі, яка вам симпатична?

а) так б) ні
12. Чи буває коли-небудь, що, розлютившись, ви виходите з себе?
а) так б) ні
13. Чи часто буває, що ви дієте необдуманно, під впливом моменту?
а) так б) ні
14. Чи часто вас турбують думки про те, що вам не слід було щось робити чи говорити?
а) так б) ні
15. Чи ви надаєте перевагу читанню книг зустрічам з людьми?
а) так б) ні
16. Чи правильно, що вас легко зачепити?
а) так б) ні
17. Чи любите ви часто бувати в компанії?
а) так б) ні
18. Чи бувають іноді у вас такі думки, якими не хотілося б ділитися з іншими людьми?
а) так б) ні
19. Чи правда, що іноді ви настільки сповнені енергії, що все горить у руках, а іноді відчуваєте сильну млявість?
а) так б) ні
20. Чи намагаєтесь ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю найближчих друзів?
а) так б) ні
21. Чи багато ви мрієте?
а) так б) ні
22. Коли на вас кричать, чи відповідаєте ви тим самим?
а) так б) ні
23. Чи вважаєте ви всі свої звички добрими?

а) так б) ні
24. Чи часто у вас з'являється почуття, що ви в чомусь винні?
а) так б) ні
25. Чи здатні ви іноді дати волю своїм почуттям і безтурботно розважитися з веселою компанією?
а) так б) ні
26. Чи можна сказати, що нерви у вас часто бувають натягнуті до краю?
а) так б) ні
27. Чи можна сказати, що ви весела та енергійна людина?
а) так б) ні
28. Після того, як справа зроблена, чи часто ви подумки повертаєтеся до неї і думаєте, що могли б зробити краще?
а) так б) ні
29. Чи відчуваєте себе неспокійно, перебуваючи у великій компанії?
а) так б) ні
30. Чи буває, що ви передаєте чутки?
а) так б) ні
31. Чи буває, що вам не спиться через те, що в голову лізуть різні думки?
а) так б) ні
32. Якщо вам потрібно щось дізнатися, ви волієте знайти це в книзі, ніж запитати у друзів?
а) так б) ні
33. Чи буває у вас сильне серцебиття?
а) так б) ні
34. Чи подобається вам робота, яка потребує зосередження?
а) так б) ні
35. Чи бувають у вас напади тремтіння?

а) так б) ні
36. Чи завжди ви говорите тільки правду?
а) так б) ні
37. Чи буває вам неприємно перебувати в компанії, де всі жартують один з одного?
а) так б) ні
38. Чи дратівливі ви?
а) так б) ні
39. Чи подобається вам робота, яка потребує швидкої дії?
а) так б) ні
40. Чи правда, що вам часто не дають спокою думки про різні неприємності та «жахи», які могли б статися, хоча все скінчилося благополучно?
а) так б) ні
41. Чи правда, що ви неквапливі в рухах і дещо повільні?
а) так б) ні
42. Чи запізнювалися ви коли-небудь на роботу чи на зустріч із кимось?
а) так б) ні
43. Чи часто вам сняться кошмари?
а) так б) ні
44. Чи правда, що ви так любите поговорити, що не втрачаєте будь-якої нагоди поговорити з новою людиною?
а) так б) ні
45. Чи турбують вас якісь болі?
а) так б) ні
46. Засмутилися б ви, якби довго не могли бачитися зі своїми друзями?
а) так б) ні
47. Чи можете ви назвати себе нервовою людиною?

а) так б) ні
48. Чи є серед ваших знайомих такі, які вам явно не подобаються?
а) так б) ні
49. Чи могли б ви сказати, що ви впевнена в собі людина?
а) так б) ні
50. Чи легко вас зачіпає критика ваших недоліків чи вашої роботи?
а) так б) ні
51. Чи важко вам отримати справжнє задоволення від заходів, у яких бере участь багато народу?
а) так б) ні
52. Чи турбує вас почуття, що ви чимось гірше за інших?
а) так б) ні
53. Чи зуміли б ви внести позитивні зміни в нудну компанію?
а) так б) ні
54. Чи буває, що ви говорите про речі, в яких зовсім не знаєтеся?
а) так б) ні
55. Чи турбуєтеся ви про своє здоров'я?
а) так б) ні
56. Чи любите ви жартувати з інших?
а) так б) ні
57. Чи страждаєте ви безсонням?
а) так б) ні

